

De schoolmeesters van de Dokkumer Wouden in de loop der tijden.^a

1. Akkerwoude

In jan. 1581 werd hier Reemer Thomasz tot schoolmeester gekozen; hij kwam van Westergeest.^b

Op 24 jan. 1689 waren Jacob Auckes, "schooldienaer tot Ackerwolde", en Tietie Sjoerds echtelieden.^c In 1709 was hij hier nog als schoolmeester.^d In 1721 was Sjoerd Minnes hier als schoolmeester en dorprechter; zijn vrouw heette Liesbeth Foekes. Het is niet duidelijk, wanneer hij hier precies gekomen is, maar in 1705 was hij schoolmeester te Dantumawoude, waar echter in 1706 een andere kwam. Mr. Sjoerd hertrouwde op 1 dec. 1743 te Akkerwoude met Trijntje Annes. Hij overleed hier in 1753 op hoge leeftijd; hij was toen minstens 93 jaar. Op 15 april 1754 trouwden hier Eelse Reinders, schoolmeester afkomstig van Opeinde (Gr.), en Wupkjen Ruurds. In maart 1755 kwam hij hier nog voor, maar hij is korte tijd later vertrokken of overleden.

Op 30 nov. 1755 zijn hier getrouwd: Johannes Beek, schooldienaar te Akkerwoude en Doetje Douwes van Harlingen. Ze vertrokken op 10 mei 1762 met attestatie naar Wijnaldum. In 1762 kwam Willem Augustijn Posthumus als schoolmeester te Akkerwoude, met attestatie van Leeuwarden. Op 6 febr. 1763 kwam zijn vrouw Trijntje Posthumus, eveneens van Leeuwarden. Ze vertrokken in mei 1763 reeds naar Warga. In 1764 was Egbert Tiedes Wouwenaar hier schoolmeester. Zijn vrouw heette Eeke Aukes. Ze vertrokken op 24 febr. 1772 met attestatie naar Heerenveen.

Volgens de lidmatenlijst van 1 mei 1772 was Gerrit Douwes hier toen als schoolmeester, met zijn vrouw Akke Hendriks. Zij waren hier tot 30 sept. 1774. Hij werd toen opgevolgd door Gerben Tjebbes. Op 5 maart 1775 zijn te Dokkum getrouwd: Gerben Tjebbes Orange, schoolmeester te Akkerwoude ("voor nog geen half jaar hier te Dokkum wonende") en Grietje Harmens van Dokkum.^e Beiden werden op 9 aug. 1776 aangenomen als lidmaten te Akkerwoude - Murmerwoude. Grietje Harms is op 13 okt. 1779 overleden. Gerben Tjebbes kwam in 1783 nog onder de lidmaten voor. Volgens het overlijdensboek van Dokkum is daar op 13 juni 1807 overleden: Gerben Tjebbes Oranje, oud 55 jaar, weduwnaar. Hij is waarschijnlijk schoolmeester te Akkerwoude gebleven tot 1796 en heeft toen vermoedelijk geweigerd de "Verklaring" te tekenen. (Zijn bijnaam "Orange" zegt genoeg!)

Op 20 nov. 1796 trouwden hier Thomas Alberts Verdenius, schoolmeester te Akkerwoude en Ijmke Oeges Fokkema. Hij was omstreeks 1774 geboren en beiden waren afkomstig van Grootegast. Hij behaalde op 14 okt. 1807 de 4e rang en op 4 mei 1808 de 3e rang. Zijn onderwijs werd in de *Bijdragen voor het Onderwijs* over 1810 geroemd. Hij was tevens gaarder, bode en veldwachter en in de Franse tijd *debetant* in tabak. In 1817 gingen gemiddeld 45 leerlingen naar school. Het traktement bedroeg *f* 100 van de grietenij, *f* 45 van de kerk en *f* 45 van de armvoogdij, de schoolpenningen en een vrije woning. Hij is hier op 28 sept. 1826 overleden.

De school werd toen provisioneel waargenomen door de ondermeester van Damwoude: Sijger Revixit Poort. Hij was op 13 nov. 1807 geboren te Damwoude en had daar op 21 april 1824 als kwekeling de 4e rang behaald. Op 7 juli 1830 behaald hij als provisioneel te Oenkerk de 3e rang. Nadien stond hij ook aan de school te Raard.

In juni 1827 kwam de nieuwe meester: Sijbold Douwes Feenstra, 3e rang en ondermeester te

a Eerder verschenen in: *Kollumer Courant* 8 mei en 12 mei 1936 en in: T.E. Teunissen, *Ald Dantumadeel. De Dokkumer Wâlden yn eardere en lettere tiid* (Kollum, 1938), pp. 247-255.

b Reitsma, J., *Register van de Geestelijke Opkomsten van Oostergo* (Leeuwarden 1888), p. 173

c Dantumadeel N 9, fol. 132

d Verklaring van hem omtrent een afgekondigde huwelijksproclamatie in het trouwboek van Goutum.

e Trouwboek Dokkum

Bergum. Hij was omstreeks 1807 geboren en behaalde op 21 april 1824 als kwekeling te Arum de 4e rang. Als ondermeester te Bergum had hij op 5 april 1826 de 3e rang behaald. In dec. 1827 trouwde hij met Klaaske S. Kooistra. (In 1852 vierden zij hun 25-jarig huwelijk.) Het traktement bedroeg in 1827: f 190, de schoolgelden van ca. 50 leerlingen à f 1,20 en een vrije woning. In 1846 was het gemiddeld aantal leerlingen 's zomers 86 en 's winters 130. Omstreeks 1829 kwam er een nieuwe school. In 1848 was zijn zoon Sijtze Sijbolds Feenstra, 3e rang, hier als ondermeester. Hij kreeg op 7 aug. 1861 eervol ontslag. Op 28 juli 1862 werd Jitze de Groot, hulponderwijzer te Veenwouden, benoemd als hulponderwijzer te Akkerwoude. Hij trad op 1 aug. 1862 in functie. Sijbold Feenstra werd in 1864 en 1865 tot tweemaal toe beroepen tot hoofd van de nieuw gestichte christelijk nationale school te Dokkum. Hij bedankte beide keren. Hij ging op 1 juli 1868 met pensioen en ontving f 333 per jaar.

Hij werd toen opgevolgd door W. Rijkers, van Kollumerzwaag. Deze stierf te Akkerwoude op 28 juli 1872. In 1873 werd Wijnand Ploegsma benoemd, maar in 1874 vertrok hij naar Terhorne. Hij werd toen opgevolgd door A. Mulder uit Aldelamer. Op 1 mei 1877 werd Pieter Bootsma aangesteld als hulponderwijzer op deze school. In mei 1884 werd hulponderwijzer Gerrit Tjeerds Heidstra eervol ontslagen. Zijn opvolger was Sijbrand Rijpma, die op 1 maart 1890 hoofd te Surhuisterveen (Heide) werd. Op 9 juni 1890 werd Dirk Sybrandi, onderwijzer te Broek, benoemd als hulponderwijzer aan deze school. In 1903 werd een nieuwe school gebouwd op een vrij terrein, waartoe in 1901 land was aangekocht en op 7 aug. 1902 tot de bouw was besloten. De bouw van deze nieuwe school werd aangenomen door G.A. van der Wal te Kootstertille voor f 9.420. Op 23 juni 1910 werd hulponderwijzer Y.D. Bijkersma eervol ontslagen, wegens opheffing van de betrekking. In 1914 ging het hoofd A. Mulder met pensioen en werd toen opgevolgd door Klaas Waterbolk, onderwijzer te Finsterwolde. Zijn vrouw heette Helena de Jonge. Hij vertrok in 1923 naar Veenwouden.

In 1924 werd J. Klok van Birdaard aangesteld. In 1935 werd hij lid van de Provinciale Staten. Hij bleef tot mei 1945 hoofd van deze school. Na de bevrijding was hij tot 1 febr. 1946 burgemeester van Kollumerland c.a. Op 16 april 1947 werd hij benoemd tot burgemeester van Het Bildt.

In april 1946 werd mevr. E.B. Bervoets-Wiersma tijdelijk hoofd van de school te Akkerwoude. In aug. 1947 werd zij opgevolgd door S. Jonker, van Haulerwijk-Beneden. Hij werd in aug. 1953 hoofd van een school te Apeldoorn. Op 1 dec. 1953 werd hij opgevolgd door J. Meerstra, onderwijzer te Appingedam. Op 24 maart 1954 werd een vernieuwde school in gebruik genomen.

Bijzonder onderwijs

In 1906 werd te Akkerwoude een school voor christelijk nationaal onderwijs geopend. Aan het hoofd van deze school werd op 1 febr. van dat jaar aangesteld: C. van Vliet van Broek onder Akkerwoude. In 1913 werd er een 4e lokaal bijgebouwd. Op 15 maart 1928 ging hij met pensioen. Op 1 mei 1928 werd hij opgevolgd door T. Feddema, die hier reeds als onderwijzer was. In 1947 werd deze opgevolgd door L. van der Scheer, onderwijzer te Broek onder Akkerwoude. Op 1 mei 1954 vertrok deze naar Alteveer (Dr.). In 1954 werd deze christelijke school geheel vernieuwd. In mei 1954 werd J. Koornstra, onderwijzer te Oenkerk, benoemd als hoofd van deze school.

2. Broek onder Akkerwoude

Reeds lang bestond in deze buurtschap behoefte aan een school. De predikant van Akkerwoude, ds. P. van Kleffens, deed er al in 1842 moeite voor. Na 1846 spande *Het Nut* zich er met de schoolopziener, ds. H. Nieubuur Ferf van Bergum, voor en bracht geld bijeen.^a

a Zie bijv. *Leeuwarder Courant* 13 jan. 1852

Ook het rijk verleende financiële steun.^a In 1852 gaf ds. Arn. de Jong te Dantumawoude een bundeltje gedichten uit, "ten voordele der op te rigten school op de Broek onder Akkerwoude". Op 28 juli 1854 werd de eerste steen gelegd en op 15 nov. van dat jaar werd de school geopend.^b Als hoofd werd benoemd: Fredericus Westerling, 2e ranger en ondermeester te Muntendam. Zijn vrouw was Lummina Th. Closse. Het traktement bedroeg f 300 en een woning; er werd geen schoolgeld geheven. Hij vertrok in jan. 1859 naar Westergeest. Op 1 mei 1859 kwam zijn opvolger: Jacob Taekes Jansma, een broer van meester Jan Taekes Jansma te Kooten. Jacob T. Jansma was geboren op 15 maart 1828 en verkreeg op 8 okt. 1844 als kwekeling te Kooten de 4e rang. Op 7 april 1847 behaalde hij als ondermeester te Lippenhuizen de 3e rang en op 10 april 1850 de 2e rang. Op 4 okt. 1857, toen hij ondermeester te Makkum was, werd een dochter van hem geboren. Daarvandaan kwam hij te Broek. In 1867 moest de school worden vergroot. Vanaf 1 jan. 1865 was Harmen van Teyens uit Blija hulponderwijzer op deze school. Van 5 nov. 1877 tot maart 1881 was Rinze Kijlstra als zodanig actief. Op 7 febr. 1883 werd Jacob Taekes Jansma vermist; enkele dagen later werd hij dood aangetroffen in de rietvelden ten noorden van Akkerwoude. Hij is waarschijnlijk vermoord. Hij werd 55 jaar oud en liet Adriaantje M. Sijtsma als zijn weduwe achter. Minze Jansma van Wijnjeterp was hier sedert 16 mei 1881 hulponderwijzer; in 1883 was hij tijdelijk hoofd tijdens de vacature. Op 31 mei 1883 werd Albertus Oepkes Woudstra, onderwijzer te Hantum, aangesteld als hoofd. Zijn vrouw was Gerritje Jac. Brunia, geboren op 20 maart 1851 te Kimsward. In 1883 werd Minze Jansma als hulponderwijzer opgevolgd door Gerrit Beetsma, kwekeling te Rinsumageest. Deze vertrok in 1895; in 1896 werd hij als hulponderwijzer opgevolgd door S. Postma. Gerritje Brunia is hier op 27 mei 1904 overleden. In 1910 werden school en woning verbouwd. Meester Woudstra kreeg op 1 nov. 1916 eervol ontslag. Korte tijd later is hij te 's-Gravenhage overleden en daar begraven. In 1916 werd G. Scheepvaart, uit Burum, benoemd als hoofd van deze school. In 1922 vertrok hij naar Dantumawoude. Hij werd toen opgevolgd door F. Terpstra, van Oppenhuizen. In 1922 werd bij de school een lokaal bijgebouwd. In april 1930 vertrok mr. Terpstra naar Minnertsga en werd hij opgevolgd door P. Kunnen, onderwijzer te Beetsterzwaag. In 1954 was hij nog aan deze school verbonden.

Bijzonder onderwijs

In juli 1896 besloot de gemeenteraad van Dantumadeel, een openbare lagere school te stichten op de Breedte te Valom onder Murmerwoude. Een rijkssubsidie van f 10.000 werd hiervoor toegestaan. Doch de raad kreeg een rechtse meerderheid en besloot op 27 nov. 1897 de subsidie niet aan te nemen en daarom niet tot stichting van de school over te gaan. De bouw van de school was onnodig geworden, toen vaststond, dat te Broek onder Akkerwoude een christelijk school gesticht zou worden.

Die christelijke nationale school werd op 1 mei 1899 geopend, met C. van Vliet als hoofd. In 1906 vertrok hij naar Akkerwoude. Op 2 febr. 1906 werd hij opgevolgd door J. Ham. In 1923 werd er een lokaal bijgebouwd. Meester Ham overleed op 29 nov. 1931. Sedert 1 juni 1932 was J. van den Nadort, onderwijzer te Utrecht, hoofd van deze school. Hij werd op 1 april 1939 hoofd van een school te Veenendaal. Zijn opvolger werd toen P.J. Nicolai uit Heerde. Hij werd in 1951 hoofd van een school te Heerde. Op 1 maart 1952 kwam zijn opvolger: T. Vink, onderwijzer te Dordrecht.

3. Dantumawoude

In jan. 1581 was hier Stephanus Christophori "gewesene pastoor, doch nu gereformeert end

a Door Prins Frederik der Nederlanden werd f 100,- geschonken aan 't Nut als bijdrage voor de stichting van deze school. (*Leeuwarder Courant* 9 febr. 1851)

b *Leeuwarder Courant* 21 nov. 1854

de schoelkinder leerende".^a (Hij werd *custos* genoemd.) Op 3 mei 1591 was Tyerck Isckezn, schoolmeester in Dantumawoude, gebruiker van het merendeel van de Pastorielanden.^b In april 1605 en okt. 1606 kwam Cornelis Jaspers hier voor als schoolmeester.^c In 1601 en 1604 was hij te Finkum.

In 1635 was Jeppe Bauckes schoolmeester te "Damwolde". De school was een winterschool, die gehouden werd van Rinsumageester kermis tot 6 weken na mei. Tevens was hij gemeenteschrijver, kloklouder, voorzanger, enz. In dec. 1641 en jan. 1642 was hij nog steeds schoolmeester te Dantumawoude. Zijn vrouw heette Stijntie Sickedr. Zij verkochten toen een huis en stede in "Wolterswolde" aan de zandweg.^d Hij woonde na 1660 te Driesum, waar zijn zoon Baucke schoolmeester was, en waar hij nog tot in 1689 kerkdienst verrichtte als voorzanger. Toen is hij blijkbaar overleden.

In 1663 was hier Thomas Mients Hillema schoolmeester. In april 1675 ontving een zekere mr. Jelle de schoolpenningen. In aug. 1675 en maart 1678 e.v. ontving Douwe Rommerts Tebbitman de schoolpenningen.^e Hij was omstreeks 1675 gekomen van Sijbrandahuis, waar hij in 1663 en 1666 nog als schoolmeester stond. Hij was een broer van mr. Pieter R. Tebbitman te Rinsumageest. Op 15 maart 1680 en 14 juni 1689^f was hij nog in Dantumawoude.^g

In febr. 1705 was Sjoerd Minnes schoolmeester te "Damwolde". Van 1721 tot 1753 stond hij te Akkerwoude. Waar hij van 1706 tot 1721 zat, is niet zeker; misschien was hij in 1706 reeds te Akkerwoude.

In mei 1706 kwam mr. Johannes Pijters, schoolmeester, met attestatie van Veenwouden. Hij kwam hier voor tot in 1711. In datzelfde jaar kwam een Johannes Pijters als schoolmeester te Driesum; dit kan wel dezelfde zijn geweest.

In okt. 1711 kwam als schoolmeester te Damwoude mr. Liebbe Ruirds, met attestatie van Leeuwarden. Zijn vrouw was Tietske Clases. Hij hertrouwde hier in nov. 1716 met Gertje Johannesdr van Dokkum en is op 13 april 1719 overleden.

In nov. 1721 was hier Gerbrandus Bruining, schoolmeester. Op 28 okt. 1724 werd hij tevens genoemd als dorprechter te Damwoude; hij was toen 22 jaar oud.^h In juli 1740 was sprake van de erfgenamen van Gerbrandus Bruining, in leven ontvanger en schoolmeester van Damwoude.ⁱ Toen was hij dus overleden.

In 1749 was Jan Claasens hier schoolmeester en dorprechter (1754). Hij stond hier in aug. 1758 nog. Hij tekent als Jan Clases de Haan op 5 aug. 1757 als getuige bij een testament.^j Uit processtukken blijkt dat hij omstreeks 1710 geboren was.

In mei 1763 was hier Wijtze Eits Feddema als schooldienaar en dorprechter. Hij was een zoon van de Anjumer meester en daar gedoopt op 27 sept. 1744. Hij trouwde op 1 mei 1763 alhier met Antje Lieuwes van Rinsumageest. In nov. 1769 vertrokken ze naar Ferwerd.

In 1774 is hier een nieuwe school gebouwd. Toen was Douwe Willems hier schoolmeester en dorprechter. Hij was hier aangenomen als lidmaat op 29 mei 1772. In nov. 1774 was hij ook secretaris van het dijkgerecht.^k Hij was tevens organist; het kerkorgel dateerde van ca. 1776. Hij trouwde op 6 okt. 1776 te Dantumawoude met Jeltje Eelkes alhier; zij werd hier op 16

a Reitsma, J., *Register van de Geestelijke Opkomsten van Oostergo* (Leeuwarden 1888), p.170.

b Quaclap YY 18

c Ordonnantieboek

d Dantumadeel K 2

e Weesrekenboek

f Dantumadeel K 5 (1680); Ferwerderadeel O 1, fol. 123 (1689)

g Deze drie meesters uit particuliere aantekeningen uit een verloren geraakt kerkrekenboek mij verstrekt door dhr. Teunissen.

h Processtukken, port. 73

i Authorisatieboek Dantumadeel G 1

j Dantumadeel N 13, fol. 290°

k Teunissen, *Ald*, p. 23

mei 1779 lidmaat. Hij is hier op 7 april 1778 overleden.^a

Op 30 aug. 1778 was Henricus Raap, schoolmeester en organist, ingekomen met attestatie van Leeuwarden. In 1780 werd hij ook genoemd als dorprechter. In 1789 was hij nog ontvanger van Damwoude en van 1795 tot 1802 was hij secretaris van de grietenij. De drukke bezigheden als ontvanger noopten hem zeker een substituut aan te stellen. In naam bleef hij tot 1795 schoolmeester. Op 14 mei 1786 trouwden hier Jan Jansen Fochtelo, substituut schoolmeester en dorprechter te Dantumawoude, en Elisabeth Freerks aldaar. Hij was de in 1756 geboren zoon van de Dokkumer schoolmeester Jan Jansen Fogtelo. Hij was hier in 1790 nog in functie. Hun kinderen Maria Louise en Freerk zijn hier respectievelijk geboren op 15 mei 1787 en 14 jan. 1790.

In 1799 kwam hier Minze Joukes de Vries als schoolmeester. Hij behaalde in mei 1810 de 4e rang. In 1815 werd de school verbouwd en vergroot. Van 1816 tot 1817 was K. Stelma, 3e rang, hier als ondermeester. (Op 7 nov. 1817 werd te Damwoude als lidmaat aangenomen Willem de Jong, huisonderwijzer van de kinderen van de hoog welgeboren heer J.G. van Sijtzema.) In 1819 was J. Kuipers, 3e rang, hier als ondermeester. Meester De Vries is hier op 10 dec. 1819 overleden, oud ca. 45 jaar.

De school werd toen al provisioneel waargenomen door Klaas Alberts Kuipers, 3e ranger en afkomstig van Rottevalle. Hij was hier al sedert 15 mei 1819 en kreeg in 1820 een vaste aanstelling. In 1819 was het traktement: de huur van 5 pondemaat land (ca. f 60) en grondpacht van huizen (f 7,50) en f 45 van de kerk (als voorzanger, organist en koster) en f 12 van het dorp (voor het onderhoud van de klok etc.) en f 20 van de grietenij, benevens de schoolpenningen en een vrije woning. Er gingen toen ca. 75 leerlingen naar school. Hij was in 1818 getrouwd met Feikje Ruurds Stookstra, die op 5 april 1821 aangenomen werd als lidmaat. Hij ontving in 1822 van de regering een boekgeschenk als blijk van tevredenheid van de schoolopziener. In 1826 was Sijger Revixit Poort, 4e rang, hier als ondermeester. In 1826 werd de school vergroot. In 1846 waren er 80 à 110 leerlingen. Mr. Kuipers heeft hier gestaan tot zijn overlijden op 15 jan. 1851, op bijna 54-jarige leeftijd.

Op 12 juni 1851 kwam Jan Alberts Koning, 2e ranger, van Suameer als zijn opvolger. Hij was geboren op 5 juli 1819. Het inkomen bedroeg in 1851: f 90 van de gemeente, ca. f 140 huur uit landerijen (1 bunder 83 roeden land), f 40 aan grondpachten, f 12 voor onderhoud van klok, uurwerk en het kerkhof, de schoolpenningen van ongeveer 80 leerlingen (ca. f 250) en een woning. Hij was gehuwd met Tetje Sibles Douma, geboren op 19 maart 1825 en hier op 21 dec. 1869 overleden. In 1861 was A. Kuipers hier als ondermeester. Van 1 sept. 1862 tot 1 nov. 1863 was Riemer van Assen, eerder kwekeling te Aalzum, hulponderwijzer aan deze school. Van 5 dec. 1863 tot 1 dec. 1865 was Pieter Hulshof van Westergeest hulponderwijzer. Op 28 nov. 1865 werd Anne Mulder te Leeuwarden aangesteld als hulponderwijzer op deze school. Van febr. tot nov. 1881 was Johannes Jac. Minnema, uit Oudkerk, hulponderwijzer. Van 1882 tot 1883 vervulde Luitzen Ystra deze functie. Meester Koning heeft de school bediend tot zijn overlijden op 23 sept. 1888. Tot 1866 was hij plaatselijk ontvanger geweest. Tijdens de vacature werd de school waargenomen door Cornelis Tjeerds Heidstra, die sedert 1883 hulponderwijzer op deze school was. (Op 19 jan. 1890 is hij overleden.)

In 1889 werd Heerco Douma, geboren op 17 febr. 1861, aangesteld als hoofd van deze school. Zijn vrouw was Antje Haisma, geboren op 25 jan. 1860. Op 21 april 1890 werd Maaïke van Rozendal, van Sint Annaparochie, benoemd tot onderwijzeres aan deze school. In 1895 werd er een nieuw schoolhuis gebouwd. In 1910 kwam er een nieuwe school met twee lokalen. Heerco Douma is op 20 dec. 1921 overleden. Antje Haisma overleed op 10 nov. 1934.

In 1922 werd G. Scheepvaart, van Broek onder Akkerwoude, benoemd als hoofd van deze school. In 1923 werd er een lokaal bijgebouwd. Op 1 okt. 1942 ging hij met pensioen, maar bleef in functie tot 13 nov. Op 16 nov. 1942 trad H. Polstra, van Driesum, als zijn opvolger aan. Op 1 jan. 1952 werd hij hoofd van de VGLO. te Elst. Hij werd in 1952 opgevolgd door T. Stienstra, onderwijzer te Boelenslaan. Hij vertrok op 1 april 1954 als onderwijzer naar

a Dantumadeel P, op 5-7-1778

Leeuwarden. Toen werd tijdelijk Miedema benoemd.

4. Murmerwoude

Hier is vroeger nimmer een school geweest; de kinderen gingen hoofdzakelijk naar school te Akkerwoude, waarmee dit dorp kerkelijk gecombineerd was. Op 1 dec. 1873 werd hier echter een openbare school geopend. Als hoofd werd toen benoemd: Jitze de Groot, sedert 1 aug. 1862 ondermeester te Akkerwoude. Hij was op 10 jan. 1844 geboren te Oudwoude. Zijn vrouw Lijsbeth Sikkes Halbesma was op 2 juni 1846 geboren te Akkerwoude. Van 1873 tot 1 dec. 1877 was mej. Wilhelmina Antoinette Jacoba van Driesten hulponderwijzeres aan deze school. Zij werd opgevolgd door mej. Johanna Wijnmalen, die in 1883 weer opgevolgd werd door mej. Frederika Jacoba Fokkes, van Schiermonnikoog. Van 1 jan. 1884 tot 1895 was Sjoerd Wiersma van Brantgum hulponderwijzer aan deze school. Hij werd in 1896 als hulponderwijzer opgevolgd door J. Botke. Het hoofd Jitze de Groot ging in 1903 met pensioen en is hier op 25 mei 1910 overleden. Zijn vrouw stierf op 8 dec. 1919 te Heerenveen.

Omstreeks mei 1903 werd D. Ijkema, van Anjum, benoemd als hoofd van deze school. In 1924 ging hij met pensioen. Hij werd toen opgevolgd door A. de Vries, van Driesum. Op 1 sept. 1933 besloot de gemeenteraad deze school met ingang van 1 jan. 1934 op te heffen. Op 27 sept. 1933 werd dat besluit goedgekeurd door Gedeputeerde Staten. Een beroep hiertegen werd bij Koninklijk Besluit van 19 jan. 1934 ongegrond verklaard. De heer De Vries werd hoofd van een school te Diemen.

Bijzonder onderwijs

Uitgaande van hervormden en gereformeerden werd in 1926 te Murmerwoude een christelijk nationale school opgericht. Op 1 juli 1926 werd de school met 120 leerlingen en 3 leerkrachten geopend. Hoofd van de school was R. Baarsma. Op 1 febr. 1935 kreeg hij om gezondheidsredenen eervol ontslag. Hij werd toen opgevolgd door G. Haarman uit Schalkhaar (Dr.), en eerder werkzaam te Schettens. In okt. 1941 werd hij benoemd te Harderwijk. (In 1951 was hij daar nog.) In 1942 kwam zijn opvolger: T. Scholte, onderwijzer te Franeker. In 1955 werd Y.F. Bosma van Akkrum hoofd van deze school.

Ook is hier in 1920 of 1921 een school voor christelijke ULO gesticht.^a Met het hoofd van deze school, de heer B. Evenhuis, afkomstig uit Barneveld, ontstond in 1925 een kwestie, die zelfs in 1929 tot in de Tweede Kamer werd besproken. Hij werd door het bestuur ontslagen op 13 juni 1925; bij rechterlijk vonnis werd ontslag met ingang van 15 nov. 1925 bepaald. Hij is later hoofd van een openbare ULO te Medemblik geweest, waar hij op 11 febr. 1935 ongevraagd niet-eervol ontslag kreeg, welk ontslag bij Koninklijk Besluit is gehandhaafd. Als nieuw hoofd van deze school in Murmerwoude werd in 1926 J.A. Neuyen, van Workum, aangesteld. Er waren toen twee leerkrachten en 25 à 30 leerlingen. Op 1 juli 1934 werd hij hoofd van een school te Groningen. De school werd toen waargenomen door J. van der Laan, wachtgelder. Hij werd op 1 febr. 1935 opgevolgd door A. Offereins, van Leerdam, die in 1951 nog als hoofd aan deze school verbonden was.

5. Driesum

In 1603 en 1605 kwam in de kerkvoogdij-rekeningen een mr. Jelte Andries Blekma voor, die dorprechter en waarschijnlijk ook wel schoolmeester was. In 1603 was er blijkbaar een nieuwe school gebouwd, want er is sprake van steen en kalk en loon voor metselen aan de "schole tot Drijsum". In april 1608 verbood de classis Dokkum aan Sijmon Jansen, door enige ingezetenen van Driesum tot schooldienaar beroepen, die post te aanvaarden wegens

a Begin nov. 1946 werd het 25-jarig bestaan herdacht.

onbekwaamheid.^a In 1608 kwam Antonius Jochems als schoolmeester te Driesum. In mei 1612 werd hij door de classis Dokkum afgezet. In 1613 was hij echter te Oude Leije (Oudebildtziel). Hij is waarschijnlijk als schoolmeester te Driesum opgevolgd door Hanske Tautkesz. In mei 1615 was sprake van zijn weduwe. Blijkbaar heeft Jeppe Bauckes in 1615 de school even waargenomen.^b

In 1615 was mr. Roeleff Alberts schooldienaar. Het traktement kwam uit school- of kosterland. In de rekeningen kwam evenwel telkens een kleine post voor als een toelage aan de schoolmeester voor het onderhoud van het uurwerk en voor klokluiden. Hij was hier in april 1625 nog, maar vertrok kort daarna naar Kollum. Hij werd in 1625 "gewesene schoolmeester tot Driesum" genoemd.^c

In febr. 1627 was hier mr. Feije Audtsz als schoolmeester. Hij is in 1630 (na juni) overleden. Zijn weduwe heette Titie Adams, die ook nog over 1631 de toelage voor het uurwerk-oppassen genoot. Zijn opvolger was mr. Jan Cornelis. Hij moest over 1632 de toelage, groot 19 c.g. en 10 st. nog delen met Titie. Hij kwam hier ook voor op 31 okt. 1636.^d Hij noemde zich in 1647 mr. J. Cornelis Wijnia en was tevens procureur-postulant voor het Nedergerecht van Dantumadeel. Hij is in 1652 overleden; in nov. van dat jaar beurden de kinderen van Jan Wijnia nog de toelage of pensie.

In 1653 kwam Johannes Theodorij, waarschijnlijk uit Hallum, als schoolmeester. De pensie bedroeg nu 20 c.g., terwijl hij ook nog een gulden of vijf ontving voor het bijhouden van boeken van kerk- en armvoogdij. Deze mr. Johannes Theodorij was in 1660 "van Godt almachtigh besocht met een sware beroertenisse" en droeg daarom op 23 dec. van dat jaar, met instemming van de inwoners, de schooldienst over aan zijn schoonzoon: mr. Baucke Jeppes, getrouwd met zijn dochter Maijke Jans.^e Over 1661 zou Johannes Theodorij de pensie nog hebben; daarna zou zijn schoonzoon die ontvangen.

Baucke Jeppes was de zoon van de Damwoudster schoolmeester Jeppe Bauckes, die toen weer te Driesum woonde. Deze kwam hier tot ca. 1689 voor als kerkdienaar (kerkelijk deurwachter) voor 6 c.g. per jaar. Beiden waren tevens timmerlieden. De school werd namelijk alleen 's winters gehouden, van St. Victor (10 okt.) tot Pasen, zoals blijkt uit de akte van overdracht d.d. 23 dec. 1660 en in het kerkrekenboek geregistreerd. In 1666 werd de school nieuw opgetimmerd. Mr. Baucke Jeppes is in okt. 1667 hertrouwd met Theuntie Feijes van Dokkum.^f In dec. 1700 was Baucke Jeppes 62 jaar oud.^g Zijn vrouw leefde nog in 1705.

In 1705 rezen er klachten tegen mr. Baucke wegens voortdurende dronkenschap. Reeds was hem het Avondmaal ontzegd en in genoemd jaar werd hij afgezet. Hij protesteerde hiertegen; het gerecht te Rinsumageest kreeg de zaak te behandelen; het gevolg was evenwel dat er een nieuwe schoolmeester werd benoemd. Na zijn afzetting bleef hij te Driesum: op 8 sept. 1710 bijv. was sprake van "old-schooldienaar tot Driesum".^h

Hij werd omstreeks nov. 1705 opgevolgd door mr. Pijtter Coens. De pensie bedroeg toen 30 c.g. per jaar, waarin ook de 5 gulden (zie boven) was begrepen. Hij was tevens klokluiden. In 1706 werd er een nieuwe school gebouwd. In 1711 vertrok hij als schoolmeester naar Burum. Toen kwam mr. Johannes Pijtters, vermoedelijk dezelfde die tot 1711 te Dantumawoude stond. Hij was tevens verver en hield ook het pad rondom de kerk schoon voor 3 c.g. per jaar. In juli 1739 kwam hij hier nog voor als schoolmeester en dorprechter.

In sept. 1740 was echter mr. Jacob Johannes schoolmeester en dorprechter in Driesum. Hij was de eerste schoolmeester, die tevens het orgel bediende. Hij kwam hier nog voor tot in

a Cuperus, S., *Kerkelijk leven der hervormden (...)* (Leeuwarden 1920), II, p. 182

b Provinciale Bibliotheek Ms. 1079

c Dantumadeel I 2, fol. 182

d Dantumadeel F 2, fol. 71°

e *Friesche Volksalmanak* 1884; J. Botke, *De gritenij Dantumadiel* (Dokkum 1932), p. 213

f Aangifte Gerechtelijk trouwboek aldaar, 14 sept. 1667; zie ook: Processtukken Civ., port. 151 nr. 20 (1 dec. 1689)

g Civ. Sent., port. 44

h Dantumadeel N 10, fol. 102°

1787; in dec. van dat jaar was sprake van zijn erven. De toelage was geleidelijk verhoogd tot ongeveer 40 c.g.

In aug. 1787 kwam hier mr. Pieter Minderts Jager, van Gerkesklooster. Zijn vrouw heette Geertje Dirks. Ze vertrokken reeds in sept. 1789 naar Bergum. Zijn opvolger was in 1789 Marten Joukes, schoolmeester, organist en dorprechter. Zijn vrouw was Dirkje Martens. Op 14 febr. 1790 kwam zijn attestatie in van Burum. In de *Leeuwarder Courant* van 25 aug. 1792 stond de volgende advertentie: "Ouders of Voogden die een zoon ofte pupil willen bestellen op school en in de kost, om het Leesen, Schrijven, Speelen en Zingen, Rekening in de Arithmetica, Geometry of Landmeet-kunst, Astronomie of Sterreloopkunde, mitsgaders het uitrekenen des Zon- en Maans Verduistering te laten leeren, kan bediend worden bij de schoolmeester M. Joukes te Driesum." Deze Oranjegezinde schoolmeester speelde een rol in het beruchte Kollumer oproer en werd in 1797 veroordeeld om gezeseld te worden en tot 5 jaar hechtenis, wegens verzet tegen 's lands overheden. Hij was toen 40 jaar. In 1798 ontving hij nog traktement: f 69 per jaar. Van 1798 tot 1803 werd de school waargenomen door Dirkje Martens; het orgel waarschijnlijk door H. Broersma, die in 1804 en 1805 ook als schoolmeester en organist voorkwam. Het traktement bleef f 69. Marten Joukes is in het tuchthuis overleden.

Omstreeks mei 1805 kwam Taeke Reins Beerda, van Grootegast, als schoolmeester, koster, organist en dorprechter. Hij was omstreeks 1772 geboren te Westerbroek. Hij was in 1801 getrouwd met Antje Julles Zuiderveld. Hij hield het na 1834 met de "Afgescheidenen" en verzette zich ook tegen de koepokinenting. In 1842 kwamen daarover klachten.^a Hij bezat de 3e rang en stond hier tot zijn dood op 3 juli 1846. Hij werd 75 jaar oud en "meer dan 50 jaar was hij een onvermoeid opvoeder der Jeugd".^b Zijn vrouw leefde toen nog. De school werd provisioneel waargenomen door zijn zoon Jan T. Beerda.

Op 1 april 1847 kwam Herre (Heerke) Gerrits van der Veen (2e ranger), van Doniaga. Hij was te Grouw geboren op 15 maart 1816 en heeft enige naam gemaakt als Fries schrijver en dichter. Het inkomen beliep in 1847 ruim f 200, plus de schoolpenningen en een vrije woning. H.G. van der Veen vertaalde de kleine gedichtjes voor kinderen van H. v. Alphen in het Fries: *Litse rimkes foar bern* en hij schreef ook: *Rymkes foar Friesen* (beide in 1852 in Joure verschenen). Tot 1862 is hij tevens plaatselijk ontvanger geweest. Tot 1881 zetelde het gemeentebestuur te Rinsumageest. In april 1882 werd het nieuwe gemeentehuis te Murmerwoude in gebruik genomen, waar hij op 1 nov. 1881 tot conciërge werd benoemd. Hij nam echter de school waar tot in 1882 zijn opvolger kwam. Op 13 sept. 1887 is hij te Murmerwoude overleden.

Op 1 april 1882 werd Hendrik Hofstra, van Opeinde (Gr.), hoofd van de school te Driesum. In 1883 werd een nieuwe school op een vrij terrein gebouwd.^c In 1892 werd er een lokaal aangebouwd. Hendrik Hofstra was tot 1 juli 1915 hoofd van deze school. Hij is op 6 mei 1938 te Dokkum overleden, bijna 86 jaar oud.

Hij werd in 1915 opgevolgd door Harmen Jacob Huizinga. In 1922 ging hij met pensioen. Hij is op 24 nov. 1932 te Leeuwarden overleden, oud 75 jaar. In 1922 was hij opgevolgd door A. de Vries, die in 1924 naar Murmerwoude vertrok. Hij werd toen opgevolgd door W. van der Burg, die op 1 febr. 1931 naar Gersloot vertrok. In datzelfde jaar kwam H.J. Klumpers, onderwijzer te Deventer, die eind 1932 weer vertrok. Zijn opvolger werd in 1932: R.J. Bijlsma, onderwijzer te Hallum. Hij werd in aug. 1936 hoofd van de school te Holwerd. Op 1 sept. 1936 werd tijdelijk F. Sipkema aangesteld. Omstreeks 1 april 1937 werd A. de Boer, onderwijzer te Dokkum, benoemd als hoofd van deze school. Op 1 dec. 1938 werd hij hoofd te Hemrik. Toen kreeg G. Wiersma, die tijdelijk in Molenend was, een tijdelijke benoeming. Op 1 febr. 1939 werd H. Polstra, onderwijzer te Rottevalle, aangesteld als hoofd. Hij werd op 16 nov. 1942 overgeplaatst naar Dantumawoude.

a *Bergumer Courant* 11 okt. 1929

b Overlijdensadvertentie *Leeuwarder Courant*

c Het besluit tot de bouw van een nieuwe school te Driesum was in 1881 genomen. In 1882 werd grond aangekocht en op 14 maart 1883 werd de bouw aanbesteed: aannemer werd Petrus Zijlstra te Kollum voor f 7.548.

In 1946 werd Jac. van der Kamp hoofd van deze school. Op 1 maart 1952 werd hij hoofd van School II te Sneek. Omstreeks april 1952 kwam zijn opvolger te Driesum: J. Lussing, onderwijzer te Berlikum. Hij werd op 1 dec. 1954 hoofd van de school te Twijzel. Zijn opvolger werd op 1 maart 1955: Sj. van der Wal, onderwijzer te Twijzelerheide.

6. Wouterswoude

Van een openbare School is mij hier nimmer iets gebleken. De kinderen gingen blijkbaar in Driesum naar school.

In 1873 werd hier een bijzondere christelijke school geopend. Deze school was aanvankelijk voor gereformeerden en hervormden, maar na 1914 alleen voor hervormden. Als eerste hoofd werd hier in 1873 C.P. Breukenkamp benoemd. In 1885 werd hij opgevolgd door J. Reijenga, van Koudum. In 1896 kwam T.T. van der Wint, die in 1912 naar Rijperkerk vertrok. Hij werd toen opgevolgd door J.F. Grimm. In 1913 werd de school verbouwd. In 1916 kwam zijn opvolger: G.H. Abma, van Sloten. In 1923 vertrok deze naar Putsbroek, later ging hij naar Ede. In 1923 werd J. Braaksma hoofd van deze Chr. school. Op 1 sept. 1936 vertrok hij naar Amsterdam. Hij werd hier toen opgevolgd door J.J. Renes, onderwijzer te Hoef (gem. Nijkerk). In 1954 was hij nog steeds hoofd van deze school.

Op 1 jan. 1914 werd te Wouterswoude-Driesum een bijzondere school voor gereformeerd onderwijs geopend. Als hoofd werd toen H. Ringersma aangesteld. Hij is in nov. 1941 te Zwijndrecht, waar hij toen ULO-onderwijzer was, op 58-jarige leeftijd overleden. In 1920 werd hij hier opgevolgd door D. Braunius, onderwijzer te Sneek. Hij is op 26 jan. 1927 overleden. In datzelfde jaar werd hij opgevolgd door H. Jongsma.

De schoolmeesters van enkele dorpen van Dantumadeel in de loop der tijden.^a

1. Birdaard

Uit de roomse tijd (vóór 1580) noch uit de vroeg-hervormde tijd zijn ons van dit dorp namen van schoolmeesters bekend geworden. De eerste Birdaarder schoolmeester, die bekend is, was mr. Marten Jelles, die hier omstreeks 1645 voorkwam. In 1647 werd hij bij de classis Dokkum aangeklaagd wegens "Paapsgezindheid".^b De kwestie werd zelfs voor de Staten van Friesland gebracht, doch *master* bleek lidmaat van de hervormde kerk en trouw bezoeker.^c Hij werd dus niet afgezet en kan hier nog wel heel wat jaren gestaan hebben. Daar de oude kerkvoogdij-rekeningboeken van dit dorp verloren gegaan zijn, is dit niet meer precies na te gaan, en zo kunnen de gegevens omtrent Birdaard slechts fragmentarisch zijn.

De kerk, die de school en de schoolmeester onderhield, schijnt hier arm geweest te zijn, want in 1659 werd in alle kerken van de provincie gecollecteerd voor een nieuwe school alhier.^d In april 1681 was mr. Aucke Douwes Tebbitman hier als schoolmeester en dorprechter.^e Zijn vrouw heette Romkjen Geerts; zij kwam van Roodkerk. Hij kwam hier in maart 1688 nog voor. Doch kort daarna, op 16 sept. 1688 reeds, was Jan Piers hier als schoolmeester en dorprechter. Zijn vrouw heette Trijntje Jans. Hij stond hier in 1692 nog.

Op 1 aug. 1698 was Pijtter Jarighs schoolmeester en ontvanger te Birdaard.^f Op 27 okt. 1705 was hij hier nog; hij was toen tevens dorprechter.^g Ook in juni 1707 en april 1717 kwam hij

-
- a Eerder verschenen in: *Bergumer Courant*, 2 en 9 febr., 9 en 16 maart, 13 april, 5 en 18 mei, 1 en 8 juni 1951
b Cuperus, *Kerkelijk*, dl. II, p. 128
c Journalen Mindergetal 3 april 1647
d Cuperus, *Kerkelijk*, II, p. 171
e Trouwboek Oudkerk
f Dantumadeel N 9, fol. 224
g Civ. Processtukken, port. 110 no. 32

hier nog voor; hij noemde zich toen P. Haringhs.^a Waarschijnlijk heeft hij hier gestaan tot 1733, toen mr. Yede Aales hier als schoolmeester kwam, van Veenwouden. Hij was getrouwd met Geeltje Popkes. In het Quotisatiecohier van 1749 komt hij nog voor. Ook hij was weer ontvanger of collecteur.^b In mei 1763 was Y. Alles nog dorprechter (en dus stellig ook schoolmeester) te Birdaard. Hij testeerde op 18 juli 1763 en is vóór 29 okt. 1764 overleden. In mei 1770 en in aug. 1780 nog, waren Ype Gerardus, koster en Geertje Sijbes, echtelieden te Birdaard. Daar het ambt van koster meestal een nevenfunctie was, zal hij hier ook wel schoolmeester geweest zijn in die jaren; waarschijnlijk tot 1791, want toen werd hier een nieuwe meester benoemd. In dat jaar werd hier namelijk door de stemgerechtigde landeigenaren tot schoolmeester "beroepen": Pieter Geerts, die zich later P.G. Sijtsema noemde. Hij trouwde hier op 11 sept. 1791 in de kerk met Sijtske Pieters (later Jansma). Hij was oorspronkelijk afkomstig van Oenkerk; zij van Birdaard.

Bij de ommekeer van zaken in 1795 e.v., toen de Fransen kwamen en het stadhoudelijk bewind werd afgeschaft, schijnt hij eerst bezwaar gemaakt te hebben om de van alle ambtenaren geëiste verklaring van 4 maart 1796 (onveranderlijke afkeer van het Stadhouderschap etc.) te ondertekenen. Dat wijst dus op Prinsgezindheid, zodat in de *Leeuwarder Courant* van juni 1796, een oproeping van sollicitanten verscheen, "daar het Schoolmeestersamt hier eerstdaags staat te vaceren". Hij heeft evenwel nog getekend, want hij is hier schoolmeester gebleven tot mei 1805, toen hij naar Marrum vertrok.

In 1805 werd tot zijn opvolger gestemd mr. Wijtze Uilkes Boonemmer, schoolmeester te Follega. Hij kwam hier met zijn vrouw Elske Jochems. Het traktement bedroeg *f* 162 per jaar, de schoolpenningen van de leerlingen (1 stuiver per week) en een vrije woning. Hij was hier tevens koster. Hij vertrok op 1 jan. 1810 naar Grouw als schoolmeester en organist. Bij de oude Grouwsters was hij bij overlevering nog wel bekend als "master Boarnamer". Van hem bestaat een levensbeschrijving door zijn zoon.^c Hij was geboren op 12 febr. 1778 in een veenarbeidersgezin bij Tjalleberd en werd op 14-jarige leeftijd winterschoolhouder in Drente. In 1802 werd hij schoolmeester te Rottum en in 1803 te Follega, waar hij in 1804 trouwde met Elske Jochums van Doniaga. Eind 1805 kwam hij te Birdaard en op 1 jan. 1810 te Grouw. Te Birdaard behaalde hij op 5 maart 1806 de laagste (4e) van de vier bij de schoolwet van dat jaar ingestelde rangen. Op 15 okt. 1806 de 3e en op 18 april 1809 ook nog de 2e rang, die hem de weg opende om naar een grotere school te solliciteren. Te Grouw was het traktement *f* 350. In 1829 evenwel heeft *master* Wijtze het onderwijs vaarwel gezegd. Hij was later nog boekhouder aan een kwekerij te Bergum en is op 10 jan. 1862 op hoge leeftijd overleden.

In het voorjaar van 1810 werd tot zijn opvolger te Birdaard gekozen: Egbert Teeuwes de With, van Nijehaske, op een traktement van *f* 150, plus de schoolgelden en een vrije woning. Evenals zijn voorganger was hij ook "Gaarder van het Gemaal" (= ontvanger van een belasting op het broodkoren), wat nog *f* 40 in het laatje bracht; maar dit verviel in 1822, waarom toen zijn traktement door het dorp verhoogd werd tot *f* 175. Hij had op 4 mei 1808 de 3e rang behaalde, toen hij nog te Oudehaske was. In 1809 trok hij naar Nijehaske en in 1810 naar Birdaard, maar de tweede rang heeft hij nimmer verkregen. Zijn vrouw heette Elizabeth Jans. In 1817 gingen hier zo'n 50 kinderen naar school. Met deze schoolmeester ging het niet goed. Bij een bezoek van de schoolopziener ds. H. Nieubuur Ferf van Bergum aan de school te Birdaard in 1823, hoorde hij in het dorp veel klachten over *master* Egbert: hij zou de kinderen onbarmhartig slaan, de kleintjes geheel verwaarlozen, vaak te laat in school komen en vaak onder schooltijd zich verwijderen, zelfs de school stil laten staan en de leerboekjes te duur verkopen aan de leerlingen, bijv. het *Kort begrip der Bijbelse Geschiedenis* voor 8 stuivers (kostte 5 stuivers), Willemsens *Kindervriend* voor 6 st. (kostte 4 st.), de leesboekjes *Moeder Anna* voor 6 st. (kosten 4 st.) en Meter, *Eerste Onderwijs* voor 3

a Franeker 3, 1a

b Dantumadeel G 2

c Prov. Bibliotheek; Zie ook *Frisia* (1934), waarin Jm. Nieuwenhuis het boekje navertelt.

st. (kostte 1 st.), enz.^a (Hier zien we dus de toen op de scholen gebruikte boekjes genoemd.) De schoolopziener onderzocht de klachten nauwkeurig en bracht ze ter sprake in de provinciale commissie van onderwijs (= de 9 schoolopzieners tezamen). Deze besloot de onderwijzer te doen horen door ds. Nieubuur Ferf, die hem daartoe bij zich liet komen. *Master* ontkende echter alles. Niettemin diende het grietenijbestuur hem "eene ernstige correctie" toe, ook om zijn halsstarrige ontkenning van wat gebleken was waar te zijn. In 1826 trof de schoolopziener hem 's morgens half tien niet in de school: hij bleek naar Dokkum te zijn om traktement en kwam 's middags tegen 3 uur terug! De schoolopziener had zich de tijd ten nutte gemaakt door hier en daar op het dorp eens te informeren. Daar hoorde hij weer dezelfde klachten als hier boven vermeld: de laatste winter had *master* de school wel 14 dagen laten stilstaan vanwege sterk ijs. Weer rapporteerde de ijverige schoolopziener zijn bevindingen aan het grietenijbestuur en de commissie van onderwijs. Het gevolg was, dat meester De With nu voor 6 weken geschorst werd wegens plichtsverzuim. Johannes Faber, een zoon van de Oudkerker meester, zou de school zolang waarnemen. De school was zó slecht en de inventaris zó erbarmelijk dat het grietenijbestuur in 1830 overging tot het stichten van een nieuwe school. (De nieuwe school werd in jan. 1830 aanbesteed: "het verbouwen ener huizinge te Birdaard tot een school en onderwijzerswoning".^b) Enige jaren later waren er weer klachten over *master* Egbert. Hij sympatiseerde toen met de "afscheiding", wat hem als koster en voorzanger der hervormde gemeente in moeilijkheden bracht. Zijn zoon Teeuwe Egberts de With, was kort na de stichting van de afgescheidene gemeente Wanswerd-Birdaard (in 1836) al oefenaar in de samenkomsten en ging zich bij ds. T.F. de Haan te Wanswerd (die studenten opleidde) bekwamen voor het predikambt. Hij diende o.a. de gereformeerde gemeente te Oudega (Sm). Met meester Egbert de With is het treurig afgelopen: in 1841 pleegde hij fraude als plaatselijk ontvanger, wat zijn schorsing tengevolge had en zijn veroordeling door het provinciaal gerechtshof op 15 nov. 1841 tot geseling, met de strop om de hals, aan de galg vastgebonden, brandmerk en 5 jaar tuchthuis.^c De school werd door een ander waargenomen, totdat Gedeputeerde Staten bij resolutie van 23 febr. 1843 zijn onderwijsbevoegdheid introkken. Eerst toe kon een nieuwe benoemd worden. De nieuwe meester werd Johannes Laskewitz, die de 2e rang bezat, hier op 1 juli 1843 in dienst trad, doch reeds op 1 okt. 1846 naar Oudkerk vertrok met zijn vrouw J. van der Woude. Met haar was hij in 1837 getrouwd toen hij te Ezumazijl stond, vanwaar hij naar Birdaard kwam. Zijn opvolger Jan Martens Feitsma hield het hier langer vol. Van 1 april 1847 tot 1870 bediende hij de school, waarop in 1847 45 à 55 kinderen gingen. Op 18 dec. 1860 werd door de gemeenteraad een verordening op de heffing en invordering van schoolgeld in de gemeente vastgesteld: het onderwijs was kosteloos, behalve voor buitenleerlingen. In dat jaar werd het traktement op f 450 gebracht, met vrij wonen. Meester Feitsma kreeg in 1870 eervol ontslag en een klein pensioen. In de zomer van 1870 kwam Jan Raadersma, hulponderwijzer te Dronrijp, die reeds op 1 sept. 1871 naar Idaard vertrok. Aan de school was nu ook een ondermeester verbonden. In 1880 kwam een nieuwe verordening op het lager onderwijs en op de plaatselijke commissie van toezicht. Sedert 1884 werd schoolgeld geheven. Van 1871 tot 1882 was B. Jonkmans hier "Onderwijzer der Jeugd". In de vacature werd de school waargenomen door H.G. van der Veen uit Murmerwoude. Van 1 aug. 1882 tot 1 aug. 1884 was Rommert Elisa Rommerts hoofd van deze school. Hij kwam van Oldeouwer en vertrok naar Rottum. Langer heeft Oebele van der Wijk aan het hoofd van deze school gestaan, namelijk van 1 nov. 1884 (hij kwam van Bunne) tot 1917. De school was een tweemansschool: naast het hoofd stond een onderwijzeres; zoals in 1881/1882 bijv. Trijntje Laurman van Oudkerk. De school telde toen ruim 60 leerlingen. In 1908 werd de school verbouwd.

-
- a Dit verhaal is ontleend aan een tweetal artikelen van F. Bos, in het *Paedagogisch Tijdschrift Valeoogh* van 1936.
 b *Leeuwarder Courant*
 c *Leeuwarder Courant* 23 nov. 1841

In 1917 werd J. Klok, onderwijzer te Finsterwolde, hoofd van deze school. Hij was op 4 febr. 1893 te Scheemda geboren. In 1924 werd hij overgeplaatst naar Akkerwoude. Later werd hij burgemeester van Het Bildt. Hij werd in Birdaard in 1924 opgevolgd door M.D. Lammerts, die in 1930 naar Langelo (gem. Norg) vertrok. Zijn opvolger werd toen F. van Zanten, van Hantum en eerder onderwijzer te Akkerwoude. Op 1 febr. 1937 vertrok hij naar Lekkum. Op 1 april 1937 werd P. van Kuik, onderwijzer te Grouw, benoemd. In 1947 werd hij onderwijzer te Leeuwarden. Sedert 16 april 1947 stond W. Dorenbos, onderwijzer te Harkema-Opeinde, aan het hoofd van deze school.

Te Janum was op 20 jan. 1791 Sijbe Jans Elsinga schooldienaar en dorprechter.^a

2. Rinsumageest

Reeds in een vonnis van het Hof van Friesland van 1527 werd een gewezen "schoelmeyster op Rinsumageest" genoemd, namelijk Ballinck Syurdtz.^b Dit was echter geen brave broeder: in Rinsumageest reeds "behandelde hij de meisjes oneerlijk", lokte ze bij het klokluiden mee in de toren. Nu had hij weer valsheid in geschrifte gepleegd. Het vonnis luidde: "gerecht worden metten zwaerde" [onthoofd op het schavot], "daerna 't lichaem op een rad geset en 't hoofd op een staek." Bepaald zachtzinnig was men niet bij het straffen in 1527!

In 1580 bij het overgaan naar de hervormde tijd in Friesland werden alle kerkelijke bezittingen geregistreerd.^c De commissarissen uit de Staten van Friesland verschenen op 4 maart 1581 te Rinsumageest om de Geestelijke opkomsten op te nemen.^d De kerkvoogden bleken toen "met den schoelmester an te nemen gesproken [te hebben] end een contract [gemaakt] van 80 car. gl. 's jaars". De schoolmeester ondertekende de aangifte mede, en heette Joannes van Emmen. Hoe lang hij hier gestaan heeft, is niet bekend.^e

In maart 1615 was Theodorus Heynema schooldienaar op Rinsumageest. Dit was waarschijnlijk nog een roomse, wellicht nog een kloosterling of een oud-pastoor, want de Gedeputeerde Staten beloofden hem 55 goudgulden (= 77 c.g.) "mits dat hij hem sall laten examineren". (Niet als schoolmeester natuurlijk; daar waren nog geen examens voor; doch in de "gronden der Gereformeerde leer".)^f

In 1620 was Henricus Weytzius *ludimagister* (= schoolmeester) te Rinsumageest. Deze meester schreef onder het formulier van kerkelijke rechtzinnigheid in het classicale boek, dat alle predikanten, rectoren en schoolmeesters moesten ondertekenen: "Henricus Weytsius, Ludimagister in pago Rinsumageest anno 1620" (= H. W. schoolmeester in het dorp R.).^g Deze deftige heer stond hier niet lang: in 1624 was hij schoolmeester in Beetgum.

Zijn opvolger was Johannes Wijbrandus Beetgumanis, die in 1624 nog te Engelum bij Beetgum stond, doch op 29 april 1625 te Rinsumageest was.^h Op 15 mei 1634 was hij hier nog als *notaris publicus* en schoolmeester.ⁱ

In febr. 1648 was ene Nammus Johannis schoolmeester te Rinsumageest.^j Te Leeuwarden trouwden op 26 sept. 1651 Adolphus Siouckesz Besten, schooldiener en organist tot Rinsumageest, en Jancke Tijssen.^k Toen was hier dus reeds een orgel in de kerk. Volgens een geregistreerd opschrift van een grafsteen is hij hier op 2 dec. 1656 overleden: " Ao. 1656 de 2 Dec. is in de Heere gerust de Eersame Ardolfis Siuckes, orgelist en scholdiender tot

a Dantumadeel N 18, fol. 132

b Hofs Criminele Sententieboeken I.I 1, Rijksarchief Leeuwarden

c Zie J. Reitsma, *Register der Geestelijke Opkomsten van Oostergo* (Leeuwarden 1888)

d Reitsma, *Register*, p. 174 e.v.

e Reitsma, *Register*, p. 177

f Ordonnantieboek van Ged. Staten

g Cuperus, *Kerkelijk*, Dl. II, p. 173

h Tietjerksteradeel S 4

i West-Dongeradeel BB 2, fol. 67

j Uit een artikel over orgelbouwers.

k Trouwboek Leeuwarden

Rinsumageest, out int 27e jaar en leit alhier met 2 van sin kinders begraven".^a

In mei 1657 was hier mr. Claes Goslings Eeckema, vrijgezel, die hier waarschijnlijk de school korte tijd heeft waargenomen.^b Want in april 1658 was hier de nieuwe schoolmeester en organist mr. Petrus Rombarti Tebbitman. Zijn broer Douwe Rommerts Tebbitman was omstreeks 1670 en in 1689 schoolmeester te Dantumawoude. Mr. Aucke Douwes Tebbitman, die van 1681 tot 1688 als schoolmeester te Birdaard was, kan wel eens de zoon van de Damwoudster meester geweest zijn. Mr. Petrus Tebbitman is te Rinsumageest op 18 april 1672 overleden. Zijn vrouw Hiltje Harings stierf op 26 febr. 1673.

In aug. 1672 kwam zijn opvolger als schoolmeester en organist: Mr. Claes Gerbensz. Hij trouwde hier in sept. 1672 met Grietie Oedsesdr. van Oosterwierum. Hij was zelf afkomstig van Wirdum, waar hij echter geen schoolmeester geweest is. In maart 1678 was hij nog in Rinsumageest, doch kort daarna is hij vertrokken.

Omstreeks aug. 1680 werd mr. Jeremias Clases (Garama) hier schoolmeester en organist. Hij kwam met zijn vrouw Trijntje Pieters van Dongjum waar hij ook schoolmeester geweest was; de attestatie is ingekomen op 7 nov. 1680. Hij was een zoon van Claas Foppes Garama, schoolmeester te Wanswerd, later organist te Franeker. Drie van diens zoons waren ook weer schoolmeester of organist: Jeremias te Rinsumageest; Johannes te Ried en Abraham organist te Franeker. De zoon van Abraham, Nicolaas Abr. Garama was ook weer schoolmeester te Dongjum en later organist te Franeker; diens zoons Gerrit en Abraham Nic. Garama waren resp. organist en schoolmeester te Franeker. Dus weer een echte familie van schoolmeesters en organisten. Jeremias Garama bleef niet lang "op 'e Geast". Op 27 juni 1689 vertrok hij naar Sneek, waar hij organist werd.

In 1690 was zijn opvolger mr. Johannes Kramer hier in functie; hij kwam met zijn vrouw Maria Arents van Leeuwarden. Hij raakte hier in conflict met de Edele Vrouwe Anna van Aebinga, wed. Camstra van Tjaarda, die de Tjaarda-state te Rinsumageest woonde, omdat hij de jonkers, haar zoons, berispt had, toen die op het kerkhof baldadig op lijsters schoten. Mevrouw liet hem door haar procureur Rinse Sjoerdsma bezoeken, van welke visite genoemde procureur het volgende relaas gaf:

"Verclare ick ondergeschreven procureur mij op dato ondergeschr. vervoeght te hebben aen J. Cremers schoolmeester tot Rinsumageest, en hem uyt naem van Hooghgedachte Frouwe, afgevraeght om wat redenen hij [Cremers] de Jonkers van Camstra, haere soonen, qualijk bejegende, als sij om playsier op 't Kerkhof ten Dorpe voorsz. gingen Lijsterschieten; soo gaf gemelde Cremers mij tot antwoordt: dat sij sulx niet en vermochten te doen. Wijders hem afgevraeght, waerom hij voorsz. Jonckers uytgescholden hadde voor hondsvotten en reekels, seyde voorsz. Cremers daerop, dat hij geseyd had, waere geseyd.

Nae sulx hebbe ick meergenoemde Cremers uyt de naem van Bovengenoemde Vrouw, als moeder ende tutrix [voogdes] over haere kinderen geïnsinueerd [aangezegd] omme haere soonen rustigh ende vredig te laeten schieten soo opt Kerkhof als andersins. Daerenboven noch uyt Hoogh. Ed. Vrouws naem deselve Cremers insinueerd omme hem ende sijne kinderen te onthouden uyt Haer Hoogh Edelheits Hovinghe, daerinne aen de vruchten als mede aen de Boomen selfs als andersins geen Schade te doen. Ook hem niet te verstouten in persoon off ijmant sijnen twegen omme water uyt Haer Hoogh Edelheits Fijver in haer land ofte uyt de Gracht om haer Huys te haelen. In cas van overtredinge, soo in 't een als 't ander, hebbe ick uyt de naem als boven geprotesteerd van affrontd, schade ende intressen, welcke dienaengaende mochte comen te vallen.

Passere desen voor relaes omme te moogen strecken nae behooren. t' Oirconde mijn handt, desen 22 October 1694".^c

a Bibl. Fries Genootschap Hs. I. p. 25

b West-Dongeradeel BB 5, fol. 13

c Gemeente-archief Franeker, Collectie Banga II, no. 33

Dit merkwaardige briefje toont dat de meester niet in zijn schulp kroop voor de Vrouw van het adelijk slot. Maar hij moest de gevolgen dragen: geen stap weer zetten op haar grond en geen water weer halen uit haar vijver en grachten!

Meester Johannes Kramer heeft de school hier bediend tot ca. 1713, toen zijn zoon mr. Lucas Joh. Kramer (of Cremers) door de stemgerechtigde landeigenaren tot zijn opvolger gestemd werd. Hij was hier in okt. 1692 geboren en werd in 1713 aangenomen tot lidmaat van de hervormde kerk op belijdenis van zijn geloof. Toen werd hij hier schoolmeester, organist en ook dorprechter. (In de eerste jaren, in 1715 en 1721 bijv., was een ander dorprechter, namelijk P. Bantert.) Op 25 febr. 1754 was Ytje Jans zijn echtgenote.^a Meer dan een halve eeuw heeft hij de school en zijn andere ambten bediend. In 1768 is hij hier overleden.

In de *Leeuwarder Courant* van aug. 1768 werden sollicitanten voor de vacante school opgeroepen, op een traktement van 175 c.g. per jaar, benevens de schoolpenningen van de leerlingen en een vrije woning in de "schoolhuizinge" aan het kerkhof. Als nieuwe schoolmeester en organist verscheen hier dan in nov. 1768 Harmannus Swaagman van Warfhuizen. Zijn vrouw heette Geeske Christiaans. Hij stond hier tot zijn dood in 1804. In de *Leeuwarder Courant* van sept. 1804 werden weer sollicitanten voor deze vacante school opgeroepen om aan het vergelijkend examen deel te nemen. Het traktement bedroeg toen f 250 en vrije woning en de schoolgelden van de leerlingen.

De school is in 1804 enige tijd provisioneel waargenomen door Meindert Dirks de Vries, toen 16 jaar oud. Dit voldeed zo goed, dat de stemgerechtigde ingezetenen hem korte tijd later vast benoemden. Op 18 okt. 1807 trouwde hij met Harmke Harmens Posthumus. In 1808 kwam er een nieuwe school, die omstreeks 1819 weer verbeterd werd. De jonge schoolmeester maakte ook ernst met de studie: reeds op 6 maart 1805 had hij de 4e rang behaald, waaraan op 14 okt. 1807 de 3e rang werd toegevoegd. Hij was nu "in het Lezen, Schrijven en Rekenen, zo met gehele als met gebroken getallen, wel ervaren" en bezat "in derzelver toepassing op zaken van het dagelijks leven enige vaardigheid, van de beginselen der Nederduitse Taal enige kennis en van een goede manier van onderwijzen enig begrip." Ook de 2e rang werd nog verkregen, op 10 mei 1810; hij was toen 22 jaar.

De schoolopziener, ds. H. Nieubuur Ferf, was over deze ijverige meester zeer tevreden en het ging hem te Rinsumageest al zeer naar de zin, nu hij ook de nieuwe school kon prijzen als "een sieraad, door de onbekrompene welwillendheid der heren kerkvoogden daargesteld, een waarlijk uitmuntend schoolvertrek." De school en de onderwijzerswoning waren onder één dak. Er gingen ongeveer 80 kinderen op school, die f 70 à 80 per jaar aan schoolgeld voor de meester opbrachten. Toch moeten we ons van die school geen overdreven voorstelling maken: ze bestond uit één lokaal, 6 bij 7,5 m. en ruim 11 voet hoog; de vloer bestond uit klinkers, in de kant gemetseld. Dit was zeker meer sterk dan goed voor de gezondheid. Maar vergeleken bij vele dorpsscholen, die de schoolopziener soms met een bokkinghang of een varkenskot vergeleek, blonk die te Rinsumageest stellig uit. *Master* Meindert, hoe ook geprezen had één gebrek. Hij was tevens gaarder of dorpontvanger en dat nam zoveel van zijn tijd in beslag, dat de school daaronder leed. In dec. 1823 werd hij aangesteld tot griffier bij het vredegerecht te Augustinusga (een toen ook in andere gemeenten bestaande lagere politierechtbank), waarop hij in 1824 de school en het onderwijs verliet. Hij bleef tot 1827 griffier.

De ondermeester Jan Lijkeles Smit, die eveneens de 2e rang bezat, nam de school provisioneel waar, zoals hij al vaak gedaan had, als *master* Meindert door zijn ontvangersbeslommeringen in beslag genomen werd. Na het vergelijkend examen op 29 juli 1824, ging het tussen J.L. Smit en Tjepke Ysbrands Gatsonides, voor welke laatste het lot besliste. Hij was in functie te Boornbergum, bezat ook de 2e rang, en aanvaardde de school te Rinsumageest op 18 okt. 1824; hij was toen 24 jaar oud. Het traktement was nog f 250 van de kerk plus de schoolgelden van 80 tot 90 leerlingen à f 1,20 per jaar en een vrije woning. Hij was ook weer koster, organist en voorlezer. In 1830 trouwde hij met Amelia G. Brunner. Eerst ging alles goed, maar omstreeks 1829 kwamen er klachten over het "slordig en achteloos gedrag" van *master* Tjepke, zodat het aantal leerlingen snel daalde. (Er was nog

a Dantumadeel L 3

geen leerplicht!) De schoolopziener toog op onderzoek uit, trof slechts 30 kinderen aan, die meest ledig zaten of kattedwaad uithaalden. Hij berispte de onderwijzer en wendde zich tot het grietenijbestuur. Maar men was zo gauw niet van hem af! De obstinate meester beschuldigde de schoolopziener zelfs van plichtsverzuim, omdat hij in een bepaald jaar zijn school slechts éénmaal in plaats van tweemaal bezocht had, zoals het voorschrift luidde. Het bleek echter, dat ds. Ferf er wel geweest was, doch de school gesloten vond! Tot zijn verwondering en ergernis trof hij de volgende dag *master* Tjepke te Leeuwarden "in het gezelschap van, zo het mij toescheen, enige jonge losbollen, langs de straat zwieren".^a Het eind van het lied was, dat *master* Tjepke in 1837 (dus na 8 jaar!) ontslag vroeg, wat hem gaarne gegeven werd, waarop hij zich in april van dat jaar te Leeuwarden op het Vliet vestigde als zaakwaarnemer en huisonderwijzer, zoals hij per advertentie in de *Leeuwarder Courant* bekend maakte.

Tot zijn opvolger te Rinsumageest werd gekozen Minne Gerrits Agema, die ook de 2e rang bezat, ondermeester te Bergum was, en hier in aug. 1837 in functie trad. Snel nam nu weer het aantal leerlingen toe: in 1840 waren er reeds 130, zodat de school te klein werd en de schoolopziener aandrang op vergroting, waartoe de kerk (aan welke de school nog behoorde) echter niet wenste over te gaan. Het traktement bedroeg nog *f* 250 (waarvan het dorp *f* 150 en de kerk *f* 100 betaalde voor orgelspelen enz.), de schoolpenningen (30 ct. per kwartaal) en een vrije woning. *Master* Minne is hier reeds op 31 okt. 1846 op 33-jarige leeftijd overleden. Hij is op het Driesumer kerkhof begraven.

Steeds stond de meester hier nog alleen voor de hele school. Ondanks het aandringen van de schoolopziener, wilde het grietenijbestuur geen ondermeesters aanstellen, hoezeer ook de wet hiertoe bij meer dan 70 leerlingen verplichtte! Na vergelijkend examen op 28 jan. 1847 werd uit 14 sollicitanten aangesteld tot "Onderwijzer der Jeugd": Gerrit van Vreeningen uit Cornwerd. Ook hij bezat de 2e rang. In 1844 was hij getrouwd met Aaltje J. Visser, die hij op 25 maart 1868, oud 48 jaar, door de dood verloor, hem zeven kinderen nalatende. Intussen was in 1853 de school inderdaad vergroot tot 10 bij 7.5 bij 3.65 el (= meter) en op 29 aug. van dat jaar feestelijk ingewijd. Tijdens de verbouw gaf meester Van Vreeningen les in de kerk. Hij maakte hier de veranderingen mee, die het gevolg waren van de invoering van de nieuwe wet op het lager onderwijs van 1857 (eerst in 1861 in werking). Sedertdien maakten de schoolgelden geen deel meer uit van het traktement van de onderwijzer. De traktementen werden daarom verhoogd; in Dantumadeel tot *f* 450 en vrije woning. Ook werden in de volgende jaren regelingen getroffen met de kerkvoogdijen, tengevolge waarvan de scholen aan de gemeente kwamen, meestal via de dorpsadministratiën, aan welke ze eerst ook in Dantumadeel kwamen te behoren. De gemeente hief aanvankelijk geen schoolgeld. Aan de grootste scholen werden nu ook ondermeesters aangesteld, ook te Rinsumageest. In 1846 bijv. was hier Johannes van Boerum uit Dokkum, werkzaam als hulponderwijzer.

De zo geprezen school van 1807, in 1853 vergroot, werd er niet beter op: ze voldeed ook niet meer aan de eisen. Daarom besloot de gemeenteraad in 1881 tot de bouw van een nieuwe school en onderwijzerswoning op een vrij terrein. In 1882 werd daartoe grond aangekocht en op 17 maart 1883 werd de bouw van de school aangenomen door Willem Willems de Jong voor *f* 2.634 en van de woning door Sjoerd Jans Fokkers te Britsum voor *f* 3.153. De school werd nog in 1883 in gebruik genomen. Niet lang heeft de oude meester Van Vreeningen genot van zijn nieuwe school en woning gehad: op 5 sept. 1884 is hij op 67-jarige leeftijd overleden.

Op 20 nov. 1884 werd zijn opvolger benoemd: Jentje Hiemstra, onderwijzer te Leeuwarden en eerder te Oosthoek (St. Jacobiparochie), die in het begin van 1885 in functie trad. Het traktement was na de wet van 1878 op *f* 700 gebracht. Met ingang van 1 juli 1884 was tot de heffing van schoolgeld besloten. Na de stichting van de bijzondere school in 1881 was het aantal leerlingen nogal gedaald. Naast het hoofd was er nu nog een onderwijzeres aan de school verbonden; in 1882 was dat bijv. Sjiuwke Wieringa. In 1901 waren er nog 42

a Enige bijzonderheden in deze artikelen uit de jaren 1820-1840 zijn ontleend aan artikelen van wijlen F. Bos in dit blad van 1931, die dit alles had uit een bewaard gebleven eigenhandig "Memoriaalboek" van de schoolopziener Nieuwbuur Ferf zelf.

leerlingen, in 1910 nog slechts 34 en in 1920 nog maar 12. Intussen was mr. Hiemstra in 1914 op zijn verzoek eervol ontslagen.

In 1915 kwam zijn opvolger, C. Brussee, die het laatst hoofd van deze openbare school is geweest, welke de gemeente in 1921 besloot op te heffen. Er waren toen nog ongeveer 9 leerlingen. In 1922 is het onderwijs aan deze school opgehouden.

Bijzonder onderwijs

In 1880 werd te Rinsumageest een school voor christelijk nationaal onderwijs gesticht, die in maart 1881 kon worden geopend. Het was de tweede in de gemeente; de eerste christelijke school was in 1873 te Wouterswoude gesticht. Aan het hoofd van deze school te Rinsumageest werd in maart 1881 aangesteld: H.J. de Ruiter uit Winsum, die in mei 1886 naar Heeg vertrok. Hij werd toen opgevolgd door A. Hoekstra, die in 1903 naar elders vertrok. Hij werd toen opgevolgd door G. Kamerling, van Harskamp. Hij richtte met o.a. ds. S. Huisman van Anjum *It Kristlik Selskip for Fryske tael- en skriftekennisse* op. Hij was van 1911 tot 1928 leraar aan de christelijke kweekschool te Dokkum en daarna inspecteur van het christelijk nationaal onderwijs in Gelderland en Overijssel. Op 24 maart 1942 is hij te Apeldoorn overleden, oud 71 jaar.

Op 1 juni 1911 werd J. Wijtses uit Schouwerzijl, hoofd van deze school in Rinsumageest. Op 1 jan. 1940 ging hij met pensioen. Hij werd toen opgevolgd door R. Dijkstra, van Alteveer.

Op 1 aug. 1908 werd te Rinsumageest een hervormde christelijke school (CVO) geopend. Aan het hoofd van deze school kwam toen Hessel Jan Glastra van Loon, die op 30 juni 1881 te IJlst was geboren. Hij was sedert 1 jan. 1902 onderwijzer te Exmorra geweest en sinds 1903 in Kubaard. Op 1 mei 1922 vertrok hij naar Scharnegoutum. Zijn opvolger was toen J. de Boer. In 1923 werd er een lokaal bij de school bijgebouwd. Op 1 juni 1932 vertrok hij naar Neede. Op 6 juni 1932 kwam zijn opvolger H. Dijkstra, onderwijzer te Voorburg. Eind 1939 vertrok deze naar Stedum. Sedert 1940 stond J. Hanenburg, voorheen onderwijzer te Glanerbrug, aan het hoofd van deze school.

3. Roodkerk

In de roomse tijd (vóór 1580) had dit dorp een eigen pastoor en ook een eigen schoolmeester. De laatste pastoor Derck Berntz is in 1580 uitgeweken. De "scolmester Sibrandt Ryemersz" bleef en nam dus de hervorming aan. In 1581 was hij gebruiker van 9 pondemaat "meden int reetfelt" [*it Reitffild*], die tot de *costerie* behoorden, met nog 5 koegangen "in Jon Tadesz venne, daarvan de ander landen tokomen Bethleheemster cloister." Ook huurde hij er nog 5 pondemaat meden en 2 koegangen bij voor 5 goudgld. van de pastorie.^a

Dankzij dit *costerijland* zal hij het hier nog wel een tijdje uitgehouden hebben. De kerk werd echter al gauw na de hervorming met Oudkerk gecombineerd. En zo ging het tenslotte met de scholen ook. Nimmermeer komen we ergens een schoolmeester van Roodkerk tegen. Bijna drie eeuwen gingen de kinderen in Oudkerk naar school. Zo ging het ook in Sijbrandahuis: in jan. 1581 was daar nog mr. Coert Harkes.^b Hij kwam in 1590 als schoolmeester te Hantum voor. Evenwel werd hier in nov. 1663 genoemd: mr. Douwe Rommerts Tebbitman, schoolmeester te Sijbrandahuis; stellig een broer van mr. Pieter te Rinsumageest. In 1666 was hij hier nog met zijn vrouw Trijntje, doch kort daarna was hij schoolmeester te Dantumawoude. Ook van dit dorp komen we nimmermeer een schoolmeester tegen.

Te Roodkerk kwam evenwel behoefte aan een eigen school, toen er omstreeks 1860 moeilijkheden rezen met Tietjerksteradeel, dat geen buitenleerlingen meer op zijn scholen wilde aannemen. Sedert 1 jan. 1861 gaf een zekere meester Antonides hier les aan de dorpskinderen in een houten loods. De kerkvoogden van de hervormde gemeente, daartoe

a Reitsma, *Register*, p. 161

b Reitsma, *Register*, p. 165

gemachtigd door de floreenplichtigen van Roodkerk, besloten toen tot de bouw van een eigen school met onderwijzerswoning, waarvan de bouw op 14 aug. 1861 werd aanbesteed. Op 6 jan. 1862 kon de school in gebruik worden genomen door het inmiddels - op 25 nov. 1861 door de gemeenteraad - benoemde hoofd Jan Drewis Uiterdijk, die eerder onderwijzer te Oostermeer was. De kerkvoogd K.A. Rauwerda droeg het gebouw aan de gemeente in gebruik over en de burgemeester mr. J.G.W.H. baron van Sijtzama bedankte de kerkvoogden. De ca. 50 kinderen hadden een feestje. De gemeente bepaalde het traktement op f 400 en een vrije woning met tuin.

Roodkerk kreeg in 1862 de 9e openbare lagere school in de gemeente. Er waren reeds scholen in Akkerwoude, Dantumawoude, Driesum, Broek onder Akkerwoude, Rinsumageest, Birdaard, Veenwouden en Zwaagwesteinde. De scholen behoorden toen aan de dorpsadministratiën; sedert 1878 aan de gemeente. Murmerwoude kreeg in 1873 de 10e school en Zwaagwesteinde in 1895 de 11e.

Meester Uitterdijk trouwde op 13 mei 1865 in het grietenijhuis te Rinsumageest met Grietje W. Bottema van Roodkerk. In 1878 toen de afzonderlijke dorpsadministratiën vervielen en de schoolgebouwen c.a. aan de gemeente kwamen, heeft het gemeentebestuur ook de Roodkerker school en onderwijzerswoning van de kerkvoogden gekocht voor f 3.755. Na de nieuwe wet op het lager onderwijs van 1878, werd het traktement van de hoofden van scholen in Dantumadeel op f 700 bepaald, benevens vrije woning. In 1886 werd aan de school een tweede lokaal bijgebouwd, door de aannemer Hendrik de Jong te Dokkum, voor f 1.592. Er werd nu ook een tweede leerkracht aangesteld: mej. Ankje Algra, in okt. 1888 vervangen door Aafke Kooistra. (Antje Algra trouwde later met meester G. Zijlstra van Moleneind.) In 1901 bestond het personeel uit het hoofd en een onderwijzeres; er waren toen 48 leerlingen, in 1910 waren er 42 en in 1920 nog 34 leerlingen.

Intussen was meester Uitterdijk in 1906 gepensioneerd. Hij bleef met zijn vrouw te Oudkerk wonen, waar hij omstreeks 1916 op hoge leeftijd op *Bosk-ein* is overleden.

Tot zijn opvolger benoemde de gemeenteraad op 3 mei 1906 Jan Rodenhuis. In 1908 werd de school verbouwd. In 1913 stelde het gemeentebestuur f 0,50 per leerling beschikbaar voor de viering van het onafhankelijkheidsfeest. (De eeuwherdenking van de bevrijding van de Fransen.) Meester Rodenhuis is op 6 maart 1930 te Leeuwarden overleden, oud 61 jaar. Zijn weduwe was C. van der Weide.

Het laatste hoofd van deze school, A. Bierman van Nes (W.D.) trad op 1 juni 1930 in functie. Op 11 aug. 1933 besloot de raad tot opheffing van deze school. Het besluit werd goedgekeurd door Gedeputeerde Staten en met ingang van 1 jan. 1934 werd de school gesloten. Enige jaren heeft ze er nog gestaan, tot ze voor afbraak verkocht werd. De onderwijzerswoning werd later een particuliere woning

4. Veenwouden

In de aangiften van de Geestelijke opkomsten van 1580-'81 werd in deze plaats geen schoolmeester gesignaleerd.^a De eerste schoolmeester van Veenwouden, die genoemd werd, was mr. Wijger Ritskesz, die op 10 mei 1621 "schooldienaer in Feenwolden" was; zijn vrouw heette Beth Lubbertsdr.^b Aangezien hij in 1594 nog te Hantumhuizen als schoolmeester voorkwam,^c kan hij dus reeds vele jaren vóór 1621 te Veenwouden gestaan hebben, wat te meer aannemelijk lijkt, omdat hij kort na dat jaar uit onze bronnen verdwijnt. Want reeds op 17 nov. 1623 was Gabbe Obbes "schooldienaer in de Veenwolden".^d Op 24 maart 1624 kocht hij twee schapen in een boelgoed.^e Op 12 jan. 1634 was "Gabe Obbesz. schoolmeester in d' Feenwolden, doch woenachtig onder de clockslach van Bergum" (blijkbaar in de

a Reitsma, *Register*, p. 162

b Dokkum CC 2

c Ordonnantieboek Gedeputeerde Staten

d Dantumadeel K 1

e Dantumadeel I 2, f. 73°

Bergumerheide).^a Hij was toen getrouwd met Dirckien Wijbedr. En op 29 maart 1637 waren "mr. Gabbe Wblesz, schooldiener tot Schierstins, ende Dirckien Wijbes echtelieden".^b Ook op 12 april 1655 nog waren "mr. Gabe Obbes ende Dirckien Wijbedr. echtelieden wonende tot Schierstins".^c Hij gebruikte een huizinge en landen en had er dus een boerenbedrijf bij. Uit het bovenstaande blijkt weer opnieuw, hoe vreemd men vaak met de persoonsnamen omsprong, en tevens dat Veenwouden toen ook als "Schierstins" bekend stond, naar het bekende gebouw aldaar, de uithof van de monniken van Klaarkampster klooster bij de venen, die dit klooster daar bezat en waar de Monnikensloot heen leidde. Op 15 mei 1660 was Gabe Obbes "gewesene schooldienaer in de Feenwolden, tegenwoordich wonende onder de clockslagh van Bergum".^d

Zowel wegens het ontbreken van de oude kerkvoogdij-rekenboeken, als van de oude doop-, trouw-, en lidmatenboeken, is er een hiaat in de gegevens. Zo zijn we aangewezen op hetgeen we zo bij toeval elders eens tegenkwamen. En dat is niet veel.

In mei 1706 kwam Johannes Pijtters als schoolmeester te "Damwolde" (Dantumawoude), met attestatie van Veenwouden. Hij is hier dus zeer waarschijnlijk ook schoolmeester geweest en kan hier natuurlijk wel een reeks van jaren gestaan hebben, maar de bewijzen hiervoor ontbreken.

In 1716 was Yde Aales schoolmeester in Veenwouden. Hij trouwde hier op 26 jan. 1716 met Gaeltje Popkes van Hardegarijp. Op 29 nov. 1716 werd hier hun zoon Claes geboren. Yde Aales was hier nog in 1732, doch is vóór okt. 1733 naar Birdaard vertrokken.

In 1743 stond hier Jan Pijtters Boustra als schoolmeester; zijn vrouw heette Ymkjen Fokes. Op 9 dec. 1751 kwam hij als getuige voor bij een proces en was toen omstreeks 46 jaar oud.^e Op 22 febr. 1760 was Jan P. Boustra nog schoolmeester en winkelier in Veenwouden.^f Zijn vrouw hield dus blijkbaar de winkel. (Hun zoon Jacob Jans Boustra werd in 1763 schoolmeester te Lollum en diens zoon Jan Jacobs Boustra in 1788.) Hoe lang Jan Pijtters^g de school te Veenwouden waargenomen heeft, is niet meer na te gaan, doch het kan niet lang na 1760 meer geduurd hebben, want kort na 1760 was Andries Veendorp hier als schoolmeester. Van hem is ons verder in het geheel niets bekend.

De genoemde schoolmeesters waren hier geen dorprechter, zoals in andere, vooral kleinere dorpen nogal eens het geval was. Als dorprechters kwamen hier o.a. voor Hendrik Martens, overleden op 12 maart 1756,^h en Martinus Folckes (1759); beiden dus tijdens het schoolmeesterschap van Jan P. Boustra. De latere schoolmeesters waren echter wel dorpontvanger. Of de ontvanger van Veenwouden Willem Jans, die hier in 1765/66 genoemd wordt, ook tevens schoolmeester is geweest, is niet met zekerheid te zeggen.

In elk geval staat vast, dat op 12 sept. 1774 mr. Folkert Willems hier schooldienaar, dorprechter en dorpsontvanger was.ⁱ In 1779 was hij ongeveer 35 jaar oud.^j In 1788/90 bekleedde hij deze functies nog, terwijl daaraan de laatste jaren nog toegevoegd was de functie van procureur-postulant: zaakwaarnemer voor partijen bij procedures voor het nedergericht van de grietenij, dat toen nog te Rinsumageest zetelde.

In 1778 werd hier bij het kerkhof een nieuwe school met woning onder één dak gebouwd, zoals een gedenksteentje in het nog bestaande gebouw aanwijst, waarop te lezen staat:

*Wat natuur ons schenkt voor gaven,
Onderwijs moet die beschaven,
Dit geeft meer dan 't levensligt.*

-
- a Tietjerksteradeel S 5, fol. 178°
b Tietjerksteradeel S 6, fol. 124
c Tietjerksteradeel S 9, fol. 70
d Tietjerksteradeel S 10, fol. 148
e Crim. processtukken, port. 146
f Dantumadeel N 13, fol. 319°
g Zie over hem ook de kerkeradsakten van 1 jan. 1751.
h Dantumadeel P 1
i Tietjerksteradeel L
j Civiele Processtukken

Daarom wier dees School gesticht.

De eerste steen is gelegd den 28 July 1778, door Daniël Gerdes Manger.

De eerste-steenlegger was een zontje van de Franeker hoogleraar, Samuel Henricus Manger en Elisabeth Daniels Gerdes, in die dagen eigenaars van de Schierstins, dat als hun buitenverblijf dienst deed.

Master Folkert kon eind 1778 zijn nieuwe school in gebruik nemen. Zijn vrouw was Trijntje Jans. Op 24 okt. 1791 was hij hier nog schoolmeester,^a doch niet lang daarna is hij overleden, want in dec. 1794 is sprake van wijlen de ontvanger Folkert Willems. Zijn vrouw Trijntje Jans leefde in 1791 nog.

Zijn opvolger was Folkert Martinus Venekamp, die hier in 1798 als schoolmeester en dorprechter genoemd werd. Waarschijnlijk was hij hier al eerder, want reeds in 1784 of 1794 werd Folkert Martinus hier lidmaat en op 23 sept. 1791 werd hij genoemd als dorprechter te Veenwouden.^b Na 1810 liet de gezondheidstoestand van deze meester nogal te wensen over, zo zelfs, dat hij zijn taak door een ondermeester moest laten waarnemen, die hij natuurlijk zelf moest bekostigen. Zo was hier sedert 1814 P.G. van der Schaaf als ondermeester. Deze vertrok in mei 1816 als ondermeester naar Hallum. In 1816 en 1817 was Jan Hendriks de Vries als zodanig werkzaam. De schoolopziener trachtte meester Venekamp te bewegen zijn ontslag te vragen en drong bij de kerkvoogden aan om hem in dat geval een pensioentje toe te leggen. Beide partijen waren echter niet erg "happig". Weldra kon het niet langer en in maart 1817 bedankte de zieke meester en over een pensioentje hoefden de kerkvoogden zich niet meer druk te maken, want vóór 9 mei was hij reeds overleden.

Aan de ondermeester Jan Hendriks de Vries werd de provisonale waarneming van de school opgedragen, terwijl in de *Leeuwarder Courant* sollicitanten werden opgeroepen voor het vergelijkend examen op 17 juni 1817. Het traktement bedroeg *f* 75, de schoolgelden van de leerlingen (1 stuiver per week) en een vrije woning. Het aantal schoolgaande kinderen was 70, doch 's zomers waren er minder leerlingen.

Er kwamen behalve de provisonale onderwijzer, nog drie liefhebbers opdagen. Tot grote ergernis van de schoolopziener, kozen de floreenplichtigen J.H. de Vries, ofschoon die niet het beste examen had gedaan. De schoolopziener had geen gunstig oog op deze man; hij vond hem "in de practijk niet zeer bedreven" en ook had hij minder goede inlichtingen uit zijn vorige standplaatsen ontvangen. Zo wist hij te bewerken, dat de stemming niet werd goedgekeurd en bij Koninklijk Besluit een nieuwe oproeping van sollicitanten, een nieuw examen en een nieuwe verkiezing werd bevolen! Tevens werd bij Koninklijk Besluit van 9 okt. 1817 *f* 100 rijkstraktement aan deze school verbonden. Er was heel wat geharrewar over de plaats waar het vergelijkend examen zou worden gehouden.^c De schoolopziener wilde dit niet weer in Veenwouden houden, gezien de houding van de floreenplichtigen in juni, en stelde het grietenijhuis te Rinsumageest voor. De grietman leek dit eerst goed, doch besloot later voor Veenwouden: zo'n vergelijkend examen, vooral het voorzingen in de kerk was een gebeurtenis in een dorp! Dit gedeelte van het examen was publiek; men sprak van "skoall'forsjongen" of schoolmeesters-harddraverij!

Het slot van het lied was, dat het examen in het provinciehuis te Leeuwarden gehouden werd op 28 mei 1818. Het bleek dat van de zeven sollicitanten Berend Klazes van der Weide, van Rottevalle het beste examen had gedaan. Gemeentebestuur en gecommiteerden uit de stemgerechtigden van Veenwouden verenigden zich met deze keuze en toen ook de minister het gemeentebestuur authoriseerde de benoeming te doen, kon de nieuwe meester op 2 okt. 1818 zijn functie aanvaarden. School en woning waren door de zorg van de heren kerkvoogden wat opgeknapt.

De gedane keuze bleek een gelukkige: meester Van der Weide was een rustig en bekwaam pedagoog, die de 3e rang bezat, doch volgens de schoolopziener "nog in kunde toenam". En op voordracht van de schoolopziener werd hem in 1822 uit naam van de minister een boek ten geschenke gegeven. Ook met de dorpelingen kon "Master Bearn" het goed vinden, zodat

a Dantumadeel N 18, fol. 155

b Processtukken Hof

c Hierover schreef wijlen F. Bos in dit blad in het jaar 1929.

ze ook hem het ontvangerschap weer opdroegen. Het aantal schoolgaande kinderen nam dan ook zodanig toe (er waren er al spoedig 's winters meer dan 100), dat de school omstreeks 1821 vergroot moest worden en de woning verbeterd. Ook vermeerderde het dorp zijn inkomen met *f* 50. De meester moest ook de klok luiden en het uurwerk regelen. De vergrote school mat 9,4 bij 6,9 bij 3,3 el (meter) en had 6 lichtkozijnen, ieder ruim 2 m² groot. In 1827 vroeg hij om meer leien en letterhoutjes. Tot zijn overlijden op 24 sept. 1841 heeft meester van der Weide hier gestaan; hij werd 50 jaar en liet G.H. Boersma als weduwe achter. Zijn opvolger werd kort daarna benoemd: Gjalt Sijbes Huizinga, van Witteveen bij Oostermeer, die op 1 jan. 1842 in functie trad. Hij was omstreeks 1814 geboren en blijkbaar van Veenwouden afkomstig, waar hij als kwekeling in de school van meester van der Weide zijn opleiding ontving. In april van dat jaar behaalde hij de 4e en in okt. 1833 de 3e rang. Zo kon hij in 1835 de school op 't Witveen krijgen, waar hij in april 1838 ook de 2e rang verwierf. Verder strekten zich de aspiraties van die oude schoolmeesters niet uit: met de 2e rang kon men aan elke school benoemd worden en de 1e rang bood geen bijzondere voordelen. Er zijn dan ook in Friesland in totaal slechts 12 schoolmeesters geweest, die de eerste rang verkregen hebben.

Het traktement te Veenwouden bedroeg toen: *f* 100 van het rijk, *f* 125 van de gemeente, de schoolpenningen van ca. 100 leerlingen en een vrije woning. Na de invoering van de wet op het lager onderwijs van 1857 vervielen de schoolgelden en werd het traktement verhoogd en op *f* 639 gebracht. In mei 1839 was meester Huizinga getrouwd met Aaltje Sijtses Reitsma. Stond hij aanvankelijk nog voor de hele school, van 1857 tot 1860 had hij de hulp van een ondermeester: Pieter Hamstra, die toen vervangen werd door Jan Zijlstra, hulponderwijzer te Veendam. Hij werd op 30 juni 1860 te Veenwouden benoemd en werd op 31 aug. 1861 eervol ontslagen. In 1861 volgde Jitze de Groot hem op als ondermeester. In 1862 vertrok hij reeds naar Akkerwoude. Op 1 jan. 1864 kwam Daniël Coert Canne van Marssum. Op 15 nov. 1866 werd hij als ondermeester opgevolgd door Willem Brinksma Hiemstra van Jorwerd. In 1869 werd de school vergroot.

Na de wet van 1878 werd het traktement van de hoofden van scholen in Dantumadeel op *f* 700 gebracht. Op zijn verzoek kreeg mr. Huizinga in 1885 eervol ontslag en pensioen met ingang van 1 jan. 1886. Hij is hier op 24 okt. 1899 op 85-jarige leeftijd overleden. Zijn weduwe Aaltje S. Reitsma stierf op 27 nov. 1894, oud 82 jaar.^a

Zijn opvolger Pieter Dwarshuis stond hier slechts van 4 jan. 1886 tot 1 aug. 1886.

Onderwijzer Ate Schaafsma nam na zijn vertrek de school waar. Op 1 okt. 1886 trad Gerke Postma in functie; hij was onderwijzer te Tzummarum. In 1887 werd de school weer verbeterd, welke verbetering op 27 juli werd aanbesteed. Er was toen ook voor het eerst een onderwijzeres op deze school: mej. Anna Jacoba Proost. Gerke Postma is op 1 maart 1889 vertrokken en werd op 30 maart opgevolgd door Yede Bos, onderwijzer te Kooten. In 1892 werd B. Mulder van Akkerwoude benoemd tot hulponderwijzer. In 1907 vervulde E. Haites deze functie. Op 1 sept. 1923 ging het hoofd Yede Bos met pensioen. Hij is hier op 27 jan. 1936 op 71-jarige leeftijd overleden. Zijn weduwe was S. van der Velde. In zijn tijd (in 1891) werd besloten een geheel nieuwe school met vier lokalen te bouwen, die in 1892 in gebruik kon worden genomen. Het oude schoolhuis met de gevelsteen werd in 1895 verkocht, en was later timmerwinkel, toen hier ook een nieuwe woning was gebouwd. In 1901 was de school een driemansschool met 130 leerlingen; dit was in 1920 nog zo. In 1913 is de school verbouwd.

In 1923 werd Klaas Waterbolk als hoofd overgeplaatst van Akkerwoude naar deze school. Hij ging in 1945 met pensioen en is op 28 okt. 1955 in Leeuwarden gestorven, oud 70 jaar. Hij was weduwnaar van Helena de Jonge en is later hertrouwd met J. Veenstra.

Op 1 mei 1945 werd Sietze Keuning hoofd van deze school; hij werd toen overgeplaatst van Zwaagwesteinde. Op 28 april 1954 werd te Veenwouden een geheel nieuwe school in gebruik genomen. Sietze Keuning was toen nog hoofd van deze school.

Bijzonder onderwijs

a Grafstenen

Op 16 juli 1930 werd te Veenwouden aan de Nieuweweg een bijzondere school voor christelijk nationaal onderwijs geopend, met J. van der Heide uit Sondel als hoofd. In 1951 was hij nog aan deze school verbonden.

De christelijk nationale school bij Veenwouden op Veenwoudsterwal behoorde onder Tietjerksteradeel en is aldaar bij Noordbergum behandeld. In 1951 was P. Banga daar als hoofd werkzaam.

5. Zwaagwesteinde

Omstreeks 1800 was hier alles nog heide en plaggenhutten. Geregeld onderwijs werd er niet gegeven. Wel schijnt soms een vreemdeling zich hier eens als particuliere schoolmeester gevestigd te hebben. Zo verklaarde Lourens Dekelenkamp van Groningen bij een procedure voor het Hof van Friesland, "dat hij zich 3/4 jaar heeft opgehouden te Swaagwesteinde en daar wel had schole gehouden." Dit is waarschijnlijk omstreeks 1740 geweest.^a Van geregeld onderwijs was echter geen sprake. Wie dat wilde, stuurde zijn kinderen naar één der omliggende dorpen.

De schoolopziener ds. Nieubuur Ferf van Bergum noemde Zwaagwesteinde in een rapport: "een gehucht, bij de jongste telling 595 inwoners tellende en bestaande, behalve uit enige boerderijen, in een groot aantal van leem en zoden gebouwde hutten". Hij wees op het treurig lot van meer dan 100 kinderen "die verstoken van alle onderwijs, als beesten in de aangrenzende heide rondliepen en door hunne bedelarij de ingezetenen van de omliggende dorpen en doortrekkende reizigers niet weinig tot last waren, zijnde de bewoners van deze hutten reeds lang als stoute bedelaars berucht."

Het was een weinig opwekkend beeld, dat hier weergegeven werd en het moet dan ook als een zegen voor dit dorp worden beschouwd, toen in 1815 op aandringen van genoemde schoolopziener en met steun van enige mensenvrienden hier door het grietenijbestuur van Dantumadeel een school gesticht werd, die op 31 okt. 1815 met een rede van de genoemde ijverige schoolopziener werd ingewijd. Ybele Rienks Huizinga werd toen provisioneel tot "Onderwijzer der Jeugd" aangesteld. De grietenij verstrekke hem *f* 100 traktement, particulieren brachten jaarlijks nog *f* 50 bij elkaar, terwijl hij van ieder schoolgaand kind 5 cent schoolgeld per week kon heffen. Bij de nieuwe school, die 25 x 18 vierkante voet groot was, en waarin 9 lange lessenaars voor de jongens en 7 voor de meisjes en enige borden waren, was ook een goede woning gebouwd. Het aantal leerlingen bedroeg 70 à 80. *Master* Ybele was een flinke onderwijzer: omstreeks 1794 geboren te Garijp, kreeg hij daar in de school bij meester Sjoerd Andries Teijema zijn opleiding en behaalde in okt. 1814 de 4e rang. Meester Teijema en de schoolopziener zagen wel zoveel in de jeugdige kwekeling, dat de laatste hem de nieuwe school te Zwaagwesteinde toevertrouwde. Huizinga studeerde echter door om een beter betaalde post te kunnen krijgen en verwierf op 1 mei 1816 de 3e rang en op 13 okt. 1819 ook nog de 2e rang. Huizinga die intussen getrouwd was met Jantje Romkes Kloosterman, wilde nu naar een betere school solliciteren, daar zijn positie te Zwaagwesteinde nog altijd provisioneel was en een vaste aanstelling niet eerder kon volgen, of er moest eerst een behoorlijk en vast traktement komen. De schoolopziener, die de flinke onderwijzer gaarne voor deze school wilde behouden, ijverde nu voor verbetering van Huizinga's traktement. De grietenij was hiertoe echter niet bereid. Toen wendde hij zich in april 1820 tot de minister om een rijkstraktement voor deze school te krijgen.

Na een schrill beeld van de toestanden hier geschetst te hebben (waaraan bovenstaand citaat is ontleend), vertelde hij dan hoe de school tot stand gekomen was en een onderwijzer provisioneel aangesteld was, die hier zeer zegenrijk werkte. Bijna 100 kinderen leerden nu het gehele jaar door lezen en schrijven en werden van bedelarij afgehouden. Het leesrad en letterhoutjes, lei en griffel, bord en krijt deden daarbij goede diensten. Bij zijn bezoeken merkte de schoolopziener "met inwendige vreugde" de goede vorderingen van de leerlingen en "de van tijd tot tijd toenemende beschaving". Het doel van dat schrijven was om deze

a Crim. processtukken port. 108 en 111. De heer R.S. Roorda te Leeuwarden hartelijk dank voor deze en andere aanwijzingen.

verdienstelijke onderwijzer nu, "die hier als het ware onder heidenen woont", een vast traktement te verzekeren, opdat hij hier vast aangesteld kon worden en niet naar een betere school solliciteren zou. Het resultaat bleef niet uit: bij Koninklijk Besluit van 2 juli 1820 werd aan de school te Zwaagwesteinde f 100 rijkstraktement verbonden. Er volgde een oproep van sollicitanten voor het vergelijkend examen, te houden in het grietenijhuis te Rinsumageest op 28 aug. 1820, waarbij het traktement als volgt werd opgegeven: f 100 van het rijk, f 125 van de grietenij, de schoolgelden en een vrije woning. Er kwam maar één sollicitant, namelijk de provisionele onderwijzer Ybele Rienks Huizinga. De "roem fan de Westerein" had waarschijnlijk anderen afgeschrikt. *Master* Ybele werd dan ook benoemd en ontving op 23 okt. 1820 zijn definitieve aanstelling. Op voordracht van de schoolopziener Ferf ontving ook hij in 1822 een boekgeschenk van de minister, en wel D. Geelhoed, *Aanleiding tot de kennis van de aarde, mensch en natuur* (prijs f 3). Toch bleef *master* Ybele niet te Zwaagwesteinde, doch nam deel aan het vergelijkend examen voor de school te Hardegarijp op 16 sept. 1823, waar hij van 23 sollicitanten de hoogste punten behaalde en dus benoemd werd en er nog een kwart eeuw de school bediende. Hij is in 1848 gestorven. De school te Zwaagwesteinde werd provisioneel waargenomen door Paulus Berends van der Meer, die daarvoor te Oenkerk provisioneel was geweest en de 3e rang bezat. Hij werd op 1 maart 1824 vast aangesteld, doch is reeds op 30 maart 1828, op 27-jarige leeftijd overleden als slachtoffer van "de ziekte van 1826".

Tot zijn opvolger werd op 1 aug. 1828 aangesteld: Egbert Johannes Conradi, die hier een klein mensenleven, namelijk 44 jaar heeft gestaan. Hij was op 23 april 1804 te Rijperkerk geboren en hield reeds op 16-jarige leeftijd in 1820, winterschool te Nijeholtpade, toen hij de 4e rang verkreeg. In april 1823 behaalde hij als ondermeester te Gorredijk de 3e rang. Kort daarna werd hij ondermeester te Bergum, vanwaar hij te Zwaagwesteinde kwam. Hier werd de studie voortgezet en in april 1829 met de 2e rang bekroond. Intussen was hij getrouwd met Janke Pieters Jager, geboren op 13 maart 1797 als dochter van de Bergumer meester P.M. Jager. *Master* Egbert was een bekend pedagoog in zijn dagen, die heel wat kinderboekjes geschreven heeft. In 1841 kwam bij Schaafsma te Dokkum van hem uit: *De liefde is het voornaamste*. Dit boekje kwam eerst anoniem uit, maar de 2e druk verscheen in 1845 echter op zijn naam, en werd zeer veel gebruikt. In 1873 verscheen de 23e druk. In 1861 gaf hij uit: *Korte leeslesjes voor de laagste klassen, 6 stukjes*. Verder verscheen van zijn hand een leesboekje voor kinderen, getiteld *God zorgt voor u*, waarvan in 1873 de 13e druk uitkwam. In aug. 1868 herdacht meester Conradi hier zijn 40-jarig jubileum aan deze school. Lange tijd is hij ook plaatselijk ontvanger geweest, van welke functie hij op zijn verzoek in 1866 ontheven werd. In 1830 was de school vernieuwd. In 1860 werden de schoolgelden als bron van onderwijzersinkomsten afgeschaft en werd het traktement te Zwaagwesteinde vastgesteld op f 545. Steeds gingen er zo'n 100 à 120 kinderen naar school. Eerst stond Conradi er alleen voor, maar later kreeg hij hulp van zijn zoon Pieter E. Conradi, hier geboren op 31 mei 1836 en die hier 45 jaar onderwijzer is geweest. Meester Pieter is te Zwaagwesteinde overleden op 11 okt. 1922. Hij was getrouwd met Grietje D. Klopma, geboren op 30 dec. 1844 te Hardegarijp en overleden te Zwaagwesteinde op 9 mei 1919.

De oude meester Egbert Conradi ging in 1872 met pensioen en is hier op 10 maart 1883 overleden, nadat hij op 26 juli 1881 zijn vrouw Janke door de dood verloren had. Zijn opvolger Johannes Bakker heeft hier ook lange tijd gestaan, namelijk van 1872 (hij was eerder onderwijzer te Kimsward) tot 16 mei 1909, toen hij met pensioen ging en later te Leeuwarden overleden is. In 1883 kwam de eerste onderwijzeres, Mej. Tetje Bakker, die in 1886 is gestorven. Zij werd op 12 juli 1886 opgevolgd door Sepkje Teunissen van Suameer. Als hulponderwijzer was Keimpe Sikkema van 1885 tot 1893 aan deze school verbonden. Hij werd toen opgevolgd door H. Roeshart en in de jaren 1894 en 1895 was H. van der Laan hulponderwijzer.

Het volgend hoofd van deze school was: P.R. Takens, van 1909 tot 1913. Hij werd later katholiek en leraar aan een lyceum. In 1909 gingen hier 190 kinderen naar school; naast het hoofd stonden twee onderwijzers en één onderwijzeres. In 1910 (na de oprichting van een bijzondere School) waren er nog 138 leerlingen en in 1920 nog 127. Er was toen een onderwijzer minder. In 1911 besloot de Gemeenteraad tot de bouw van een nieuwe school en een onderwijzerswoning. De school met 3 lokalen en de woning konden in 1913 worden

betrokken door het nieuwe hoofd, Tiede Bijlsma. Hij was hier reeds onderwijzer geweest aan school II en nadien hoofd te Munnekezijl. In 1922 werd er een 4e lokaal bijgebouwd. Hij bleef hier van 1913 tot 1923 en vertrok toen naar Watergang, waar hij op 2 mei 1948, oud 63 jaar, overleden is.

Hij werd opgevolgd door D.J. van Hernen, eerder onderwijzer in Drachten, die op 1 nov. 1930 hoofd van een school te Leerdam werd. Tot zijn opvolger werd op 1 maart 1931 L. Boskma, van Surhuizum, benoemd. Deze ging op 1 febr. 1947 met pensioen en verhuisde naar Giekerk. Sedert 1 april 1947 was R. Poortinga hoofd van deze school. Hij kwam van 't Voorwerk onder Siegerswoude. In sept. 1954 werd hij lid van de Provinciale Staten van Friesland.

Tweede openbare school te Zwaagwesteinde

In 1892 besloot de gemeenteraad te Zwaagwesteinde een tweede openbare school met onderwijzerswoning te stichten, en wel in de z.g. Heide, wegens het grote aantal leerlingen en de lange afstanden die velen moesten afleggen. Het duurde tot 1895 eer hiertoe grond werd aangekocht. In hetzelfde jaar volgde de bouw en op 1 dec. 1895 kon de school in gebruik worden genomen. Tot eerste hoofd van deze school was J.R. Teunissen, onderwijzer te Bergum, benoemd. Hij stond hier maar tot 1 mei 1898, toen hij naar Stienser Tichelwerk vertrok.

Op 1 mei 1898 kwam aan het hoofd van deze school te staan: Keimpe Sikkema, die hier stond tot 1931 en heel veel heeft gedaan voor dit dorp en voor de verheffing van zijn bevolking. Deze onvermoeibare strijder voor de maatschappelijke en zedelijke belangen van zijn dorpsgenoten bijv. op het gebied van volkshuisvesting, drankbestrijding, dorpshuis, rietmeubelindustrie, enz., werd op 2 juni 1866 te Dantumawoude geboren. Hij studeerde aan de Rijkskweekschool te Nijmegen van 1881 tot 1885, en werd toen onderwijzer aan School I alhier. Waarschijnlijk daardoor kwam hij in kennis met J. Conradi en trouwde met haar. In 1893 werd hij onderwijzer te Nes op Ameland, in 1895 te Dokkum en daarvandaan kwam hij hier te Zwaagwesteinde als hoofd van School II. Van 1919 tot 1938 was hij lid van de Provinciale Staten. Hij werd na zijn pensionering in 1931 lid van de gemeenteraad van Dantumadeel, totdat hij in 1941 naar Leeuwarden vertrok.

Het is hier niet de plaats om over zijn maatschappelijk werk uit te wijden; het voornaamste is boven aangestipt. Op 1 juni 1931 ging Sikkema met pensioen en op 25 sept. 1949 is hij, 83 jaar oud, te Leeuwarden overleden en te Zwaagwesteinde begraven. Ook deze school was een driemansschool met een flink aantal leerlingen: in 1901 waren er 129, in 1910: 126 en in 1920: 125 leerlingen. In 1913 is de school verbouwd.

Van 1931 tot mei 1945 stond Sietse Keuning, eerder hoofd te Oostrum en te Stolwijk, aan het hoofd van deze school. Hij werd in 1945 overgeplaatst naar Veenwouden. Sedert 1945 was F. Wiegiersma, tijdelijk te Suameer, hoofd. Hij vertrok in 1953 naar Rotsterhaule en werd op 1 april 1954 opgevolgd door E. Bouma, onderwijzer te Drachten. De school werd toen geheel vernieuwd.

Bijzonder onderwijs

De bijzondere school, aangesloten bij het christelijk nationaal onderwijs is op 1 juni 1909 geopend, met T. Bakker, van Meppel, aan het hoofd. De school telde in 1910 reeds 65 leerlingen. In 1911 vertrok Bakker naar Zelhem. In april 1912 werd hij opgevolgd door J. Pasma, onderwijzer te Oosterend. In 1919 werd de school vergroot; er waren toen ca. 130 leerlingen. In 1921 vertrok hij naar Wolvega; later zou hij hoofd van een school te Huizum worden.

Hij werd in 1921 opgevolgd door E. van der Schoot, uit Heeg. In 1923 werd er een lokaal aan de school aangebouwd. Op 1 maart 1928 vertrok hij naar Velp en werd opgevolgd door J. Kijne, van Santpoort. In 1929 vertrok hij naar Heemstede.

Op 1 juni 1929 kwam zijn opvolger P. Fokkens uit Steenwijkerwold. Op 1 nov. 1932 vertrok hij naar Emmen. Op 1 dec. 1932 werd hij opgevolgd door J. van der Lijn, voorheen onderwijzer te Hilversum. In 1946 werd hij hoofd van een school te Groningen. Hij werd in

1946 in Zwaagwesteinde opgevolgd door zijn broer A.A. van der Lijn, onderwijzer te Hallum. In 1954 was hij nog steeds hoofd van deze school.

Bijlage:

In 1866-1870 waren aan de 9 openbare lagere scholen, behalve de 9 hoofden, verbonden 6 hulponderwijzers en 1 kwekeling (Driesum *f* 25.). De traktementen bedroegen toen: Dantumawoude *f* 820, Veenwouden *f* 639, Zwaagwesteinde *f* 545, Akkerwoude *f* 500, Driesum, Rinsumageest en Birdaard *f* 450, Broek *f* 475 en Roodkerk *f* 400. De hulponderwijzers ontvingen *f* 300.

In 1873 waren aan de 10 openbare lagere scholen verbonden: 10 hoofden, 4 hulponderwijzers, 1 onderwijzeres te Murmerwoude: Wilhelmina Antoinette Jacoba van Driesten, tot 1 dec. 1877.

In 1881 waren er 10 hoofden, 5 onderwijzers en 3 onderwijzeressen. De hoofden genoten toen *f* 700 en vrij wonen; in Dantumawoude *f* 820. De hulponderwijzers *f* 600.

In 1887 waren er 10 hoofden, 9 onderwijzers en 5 onderwijzeressen.

In 1902 waren er in Akkerwoude: 1 hoofd, 2 onderwijzers en 1 onderwijzeres (170 leerlingen); in Broek 1-1-1 (83 ll.); Birdaard 1-0-1 (60 ll.); Dantumawoude 1-0-1 (69 ll.); Driesum 1-1-1 (73 ll.); Murmerwoude 1-1-1 (123 ll.); Rinsumageest 1-0-1 (42 ll.); Roodkerk 1-0-1 (28 ll.); Veenwouden 1-1-1 (130 ll.); Zwaagwesteinde I 1-2-1 (190 ll.); Zwaagwesteinde II 1-1-1 (129 ll.)

Bijzondere scholen: Broek 1-2-0 (164 ll.); Rinsumageest 1-2-0 (131 ll.); Wouterswoude 1-2-1 (196 ll.)

In 1920 waren er in Akkerwoude: 1 hoofd, 1 onderwijzer en 1 onderwijzeres (127 leerlingen); in Broek 1-0-1 (80 ll.); Birdaard 1-0-1 (68 ll.); Dantumawoude 1-0-1 (72 ll.); Driesum 1-0-1 (50 ll.); Murmerwoude 1-0-1 (97 ll.); Rinsumageest 1-0-0 (12 ll.); Roodkerk 1-0-1 (34 ll.); Veenwouden 1-1-1 (132 ll.); Zwaagwesteinde I 1-1-1 (127 ll.); Zwaagwesteinde II 1-1-1 (125 ll.)

Bijzondere scholen: Akkerwoude 1-2-1 (133 ll.); Broek 1-4-0 (187 ll.); Rinsumageest 1-2-1 (149 ll.); Rinsumageest herv. 1-0-1 (59 ll.); Wouterswoude 1-1-1 (92 ll.); Wouterswoude 1-3-1 (185 ll.); Zwaagwesteinde 1-2-1 (134 ll.).

De Bijzondere scholen in Dantumadeel dateren van:

Wouterswoude 1873, Rinsumageest 1880, Broek onder Akkerwoude 1899, Akkerwoude 1906, Rinsumageest (herv.) 1908, Zwaagwesteinde 1909, Wouterswoude (geref.) 1914, Murmerwoude ULO 1921, Murmerwoude lagere school 1926 en Veenwouden 1930.